

ВСТУП

Актуальність теми. Найбільш актуальною дана проблема стала після прийняття Конституції України, що закріпила найбільш основні засади політичної, соціально-економічної, культурної та інших сфер суспільного життя, а також визначила центральні положення для побудови вітчизняної правової системи.

За останні роки ставлення суспільства до кримінально караних діянь суттєво змінилося та пройшло певний трансформаційний етап. За таких обставин виникла потреба глибокої теоретичної розробки системи принципів кримінального права та її реалізації в процесі реформування діючого кримінального законодавства.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження. Питання присвячені принципам кримінального права досить детально розглянуті в класичних наукових роботах таких видатних вчених як: Беляєва М. А., Головка А. О., Загороднікова М. І, Кригера Г. А, Ковальова М. І Іванов М. Б, Попов О. М. та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дипломна робота магістра виконана згідно плану кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби «Права і свободи людини і громадянина та їх захист кримінально-правовими, кримінально-виконавчими засобами й системою заходів запобігання злочинам» № 0117u007206.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження принципів кримінального права та висвітлення їх характеристики.

Завданнями дослідження, які сформульовані відповідно до мети є:

- дослідити та сформулювати поняття «принципи кримінального права» виходячи з аналізу досліджень у галузі кримінального права;
- ознайомитись з філософськими засадами впровадження принципів кримінального права в кримінальне законодавство України;

- виокремити основні напрями застосування принципів кримінального права у національному кримінальному законодавстві;
- визначити класифікацію та характеристику принципів кримінального права України;
- дослідити загальноправові принципи кримінального права та їх характеристика;
- надати характеристику міжгалузевим принципам кримінального права;
- визначити коло галузевих принципів кримінального права;
- надати характеристику прецедентному праву;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз застосування принципів кримінального права України та окремих країн Європейського Союзу.

Об'єкт дослідження. Є суспільні відносини, які виникають в процесі застосування принципів кримінального права у правозастосовчій діяльності уповноважених державних інституцій.

Предмет дослідження. Предметом даного дослідження є принципи кримінального права України.

Методи дослідження. При написанні дипломної роботи використано різні наукові методи з урахуванням поставлених мети і завдань та предмету дослідження. Загальнонауковий метод дозволив правильно постановити завдання дослідження та визначити його основні напрямки. Історико-правовий був використаний при дослідженні історичного становлення та розвитку принципів кримінального права. Діалектичний метод дослідження від загального до особливого покладений в основу побудови системи принципів кримінального права України. Порівняльно-правовий дозволив порівняти системи принципів кримінального права як за часом так і в просторі. Соціальні детермінанти формування, функціонування та розвитку конкретних кримінально-правових принципів визначались за допомогою використання

конкретно-соціологічного методу, який передбачає аналіз соціальних умов і факторів за яким існує і діє кримінальний закон.

Теоретичною основою роботи склали праці вчених в галузі права, криміналістів сучасності й минулого. У порівняльно-правовому плані досліджено кримінальне законодавство України, пострадянського простору, країн Європейського союзу та США.

Використана нормативна база: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова робота різнобічно розкриває принципи кримінального права України, їх особливості, проблематику застосування та їх шляхи вдосконалення. Враховуючи постійне реформування кримінального законодавства, виникає можливість запровадження нових аспектів, які полегшать роботу правоохоронних органів та суду. У роботу запропоновано низку наукових положень та висновків щодо вдосконалення кримінального законодавства, які виносяться на захист.

1. Доведено, що принципи кримінального права України містять в собі норми положень міжнародного законодавства, які були імплементовані ще у вітчизняне кримінальне право.

2. Визначено, що шляхом порівняльного аналізу було проведено співставлення законодавства країн Європейського Союзу до кримінального законодавства України.

3. Запропоновано шляхи удосконалення принципів кримінального права України.

Практичне значення отриманих результатів. полягає:

1. У науково-дослідницькій роботі – основні положення дипломної роботи можуть бути використані для подальшого удосконалення системи принципів кримінального законодавства України.

2. У правотворчій діяльності – висновки і рекомендації частково можна використати при доопрацюванні змін до Загальної частини Кримінального кодексу України.

3. У правозастосуванні – висунуті пропозиції можуть бути використані при новій редакції постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання».

4. У навчальному процесі – матеріали дипломної роботи можуть бути використані при вивченні відповідної теми Кримінального кодексу України.

Апробація матеріалів дипломної роботи. Міжнародна науково-практична конференція: «Актуальні проблеми правових наук в Євроінтеграційному вимірі» (Подана до друку).

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновку, списку використаних джерел та 3 додатків. Загальний обсяг 89 сторінок, основної частини 68 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1.1. Філософські засади впровадження принципів кримінального права в кримінальне законодавство України

Сучасний етап розвитку українського суспільства зумовив потребу перегляду уявлень про принципи кримінального права. В умовах євроінтеграційного розвитку, що є своєрідним фундаментом для побудови європейської, демократичної, соціальної і правової держави система принципів кримінального права потребує як негайного аналізу вже наявних наукових підходів у різних галузях юридичної науки так і створення сучасної системи принципів на основі конкретного врахування специфіки кожної галузі права. Серед теоретиків права в Україні вагомий внесок у дослідження принципів права здійснили такі вчені, як В. Б. Авер'янов, Н. П. Воронов, О. Ф. Гранін, В. М. Горшенєв, В. Н. Денисов, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, М. Й. Коржанський, Н. М. Мироненко, Є. В. Назаренко, С. П. Погребняк, П. М. Рабінович, В. Ф. Сіренко, О. В. Сурилов, О. Ф. Фрицький, М. В. Цвік, Ю. С. Шемшученко, Л. П. Юзьков та інші. У галузі кримінального права увага даному питанню приділялася у працях Х. Д. Алікперова, Р. Ш. Бабанли, М. І. Бажанова, В. О. Гацелюка, І. М. Гнатів, А. С. Гореліка, І. Е. Звечаровського, О. О. Кваші, М. Й. Коржанського, О. М. Костенка, Г. С. Курбанова, Т. О. Леснієвськи-Костаревої, Ю. І. Ляпунова, П. С. Матишевського, І. С. Михалко, А. С. Молодцова, В. В. Мальцева, В. О. Навроцького, С. С. Пірвагідова, Ю. Є. Пудовочкіна, Т. В. Рудник, О. Є. Скакун, Н. А. Сторчак, О. О. Стулова, В. Д. Філімонова, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, С. Д. Шапченка та інших. Актуальною проблемою є з'ясування природи основоположних принципів права в плані сучасного праворозуміння й розкриття їх нормативного змісту [1, с.39].

Достатньо погодитись з тим, що завдання, які стоять перед кримінальним правом, можуть бути вирішеними лише тоді, коли коло осіб правозабезпечувального процесу дотримуються тих самих принципів, які відповідають завданням держави у боротьбі зі злочинністю. Одним з недоліків сучасного кримінального законодавства України, який являється правовою основою запобігання та протидії злочинності, є те, що законодавець не приймає до уваги галузеві принципи, схвалює КК України у 2001 році. Водночас під час прийняття Кримінального процесуального кодексу України було визначено не лише види, але й зміст галузевих принципів.

Тож, відповідно до ч. 1 ст. 7 КПК України, було встановлено невичерпний перелік наступних принципів кримінально-правової системи: верховенство права, законність, рівність перед законом і судом, таємниця спілкування, диспозитивність, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення тощо. Водночас, справляючи правосуддя, дії суду повинні ґрунтуватися на загальних принципах права – аргументувати свої рішення, посилаючись на них[2, с.127].

Цілковита відсутність окремої статті у чинному КК України про принципи кримінального права, оскільки ці принципи можна вивести з тексту кодексу, має негативний вияв на його структуру та зміст статей не тільки Загальної але й Особливої частин.

А. М. Колодій в одній із своїх монографічних робіт визнає принципи права своєрідними відправними ідеями його існування, які виражають основні закономірності і підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні ознаки, відзначаються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу [2, с.127].

Видатний український правознавець П. М. Рабінович пропонує своє визначення принципів права: - «Це керівні засади (ідеї), які визначають зміст і

спрямованість правового регулювання суспільних відносин; вони в стислому вигляді, концентровано відображають найсуттєвіші риси права, є його квінтесенцією, «обличчям». О. Ф. Скакун принципи права визначає як: «Об'єктивно властиві праву відправні засади, безперечні вимоги, котрі пред'являються до учасників суспільних відносин з метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і суспільних інтересів» [3, с.69].

Попри досить велику кількість визначень поняття «принципи права» усі наявні в юридичній науковій літературі точки зору можна звести до наступних двох: 1) принципи права – це основоположні ідеї, 2) це нормативні засади права, що визначають сутність і спрямованість правового регулювання [4, с.426].

З цією думкою не можливо не погодитись, оскільки, по-перше, основоположні ідеї мають місце при вирішенні будь-яких правових питань, цим самим вони є невід'ємним елементом правової системи, по-друге, принципи права можуть бути використанні лише в правовій системі, а не в будь-якій іншій суспільно-політичній сфері.

Сучасна кримінально-правова література дає можливість зробити відповідний аналіз даного поняття, що свідчить про чіткий вияв поєднання сенсу поняття. В.О. Гацелюк визначає принципи кримінального права як: «Спрямовані на вирішення завдань кримінального права найбільш загальні положення, закріплені кримінальним законодавством, які виражають соціальну обумовленість кримінального закону, визначають структуру та зміст кримінального права, відображають його метод, виступають у вигляді нормативної основи регулювання кримінально-правових відносин та відображають рівень суспільної правосвідомості [4, с.428].

Інші вчені під принципами кримінального права розуміють як основоположні засади, що визначають зміст та спрямування розвитку кримінального права в цілому і його окремих інститутів [4, с.430]. Останнє визначення можна вважати недостатнім, оскільки не вказано звідки саме впливають або ж на чому ґрунтуються ці ідеї, а також не просліджуються

зв'язки між окремими з цих принципів, які наведені автором даного терміну в енциклопедії.

Найбільш доцільним та повним є визначення В. К. Грищука: «Принципи українського кримінального права – це система вироблених наукою кримінального права і втілених у нормах об'єктивного кримінального права загальнокерівних засад, ідеологічних постулатів, які відображають змістовну суть кримінального права, його завдання, закономірності кримінально-правового регулювання» [5, с.138].

Так, у філософії під принципом розуміють положення, з якого чи на ґрунті якого з допомогою визначеного методу виводяться похідні вже положення, сукупність яких утворює деяку систему. В об'єктивному розумінні принцип – це основоположне явище, з якого виникає все багатоманіття речей та їх властивостей.

Принцип є виразом необхідності чи закону явищ. У логічному сенсі принцип – це центральне поняття, підґрунття системи, яка являє собою узагальнення і розповсюдження будь-якого положення на всі явища тієї галузі, з якої даний принципне конкретизований. З наведеного вище очевидним є те, що основними полженнями у визначенні поняття принципів загалом, та кримінального права зокрема, мають бути: системний характер, узагальненість, фундаментальність. Системний підхід у наукових дослідженнях застосовували Ю. М. Антонян, О. А. Арутюнов, С. Р. Багіров, Б. В. Волженкін, Б. С. Волков, С. О. Єфремов, О. О. Кваша, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, В. Б. Малінін, П. С. Матишевський, В. А. Мисливий, А. А. Музика, А. А. Піонтковський, Т. Л. Сергєєва, О. Б. Сахаров, М. Д. Сергієвський, А. А. Теракопов, Г. В. Тімейко, О. Л. Тимчук, М. Г. Угрехелідзе, С. Д. Шапченко, Н. М. Ярмиш, С. С. Яценко та інші [8, с. 67]. Аналіз системних уявлень є однією з центральних завдань сучасної логіки і методології науки.

Системний підхід має велике значення в науково-практичних дослідженнях багатьох основних категорій, у тому числі тих, що є центром юридичних понять. Система в своїй основі завжди має певну визначену

структуру, яка утворюється певною сукупністю взаємодій і зв'язків. Інакше кажучи, принципи є категорією, якій властивий системний, узагальнений, універсальний та фундаментальний характер. Перш ніж навести власне визначення даного поняття, слід також відзначити, що актуальність дослідження принципів зумовлюється також тим, що воно вже не обмежується лише позитивістсько-нормативістським його розумінням та тлумаченням. Вже наприкінці минулого століття вітчизняний теоретик права А. М. Колодій наголошує на тому, що праворозуміння в нашій країні все більше переходить на позиції інтегративності, рецептуючи надбання школи «класичного» і «відродженого» природного права, соціологічної юриспруденції. У кримінально-правовій науці України професор О. М. Костенко послідовно відстоює концепцію природного права [9, с.229].

Ідеї природного права своїм корінням сягають часів стоїків – Аристотеля, Ульпіана, Цицерона. Вважається, що поняття природного права вперше ввів Т. Гоббс, з часів коли з основного права на життя та необхідності його збереження вчений запропонував науку про природні закони, якими передбачаються всі права людини, головними серед яких є право на життя. Також засновниками природного права є Г. Гроцій, Дж. Локк, Ч. Беккарія. Г. Гроцій у своїй праці, в якій досліджено зв'язок природного права та принципів права «Про право війни і миру»

«Воно в основі своїй – природне право, і навіть Бог не може його спростувати, оскільки цим спростуванням заперечувалася б створена ним самим природа людини» [10, с.119]. А Дж. Локк наголошував: «Закон природи виступає як вічне керівництво для всіх людей, для законодавців такою ж мірою, як і для інших. Ті закони, які вони створюють для скерування дій інших людей, повинні, так, як і їхні власні дії та дії інших людей, відповідати законам природи...» [10, с.126].

Самі по собі принципи права не можуть здійснювати нормативного регулювання кримінально-правових правовідносин, оскільки у такому випадку норми і принципи кримінального права будуть виконувати однакові функції, а

це може призвести до негативних наслідків, а саме підміни одного поняття іншим [11].

Тому принципи кримінального права України мають бути центром, надійною опорою законотворчого процесу створення цілісної системи регулятивних та охоронних кримінально-правових норм, яка може зберегти кримінальне законодавство від колізій та пробілів. Під час створення нормативно-правових норм, законодавець повинен керуватися вже наявними в кримінальному законодавстві принципами. У правозастосовній практиці принципи кримінального права мають враховуватися при безпосередньому використанні його норм.

Принципи кримінального права України мають бути основою, надійним підґрунтям законотворчого процесу створення узгодженої системи регулятивних та охоронних кримінально-правових норм, яка здатна забезпечити кримінальний закон від хаотичності та суперечностей [13, с.164].

Принципи кримінального права (від лат. *principium* – основа, початок) – основні засади, керівні ідеї, котрі визначають зміст і спрямованість кримінального права та кримінально-правової політики як безпосередньо закріплені через норми спеціально їм присвячені, так і опосередковано зазначені в кримінально-правових нормах і обов'язкові для законодавця, правозастосовних органів та громадян у сфері боротьби зі злочинністю. Принципи кримінального права були предметом дослідження багатьох авторів у радянський період та не втратили своєї актуальності в цьому контексті й сьогодні [16, с.109].

Загалом, якщо розглядати принципи кримінального права України в розрізі сучасності, то завдяки напрацьованій системі кримінально-процесуальних дій правоохоронних органів, вони є однією з рушійних сил створення інституту державності.

Оскільки причинами чи ж наслідками конфліктів у суспільстві найчастіше виступають кримінальні злочини, саме тому кримінальне право і стало «основним пагінцем дерева», від якого взяли свій початок інші галузі

права. Держава на початку свого становлення намагалась і, з урахуванням тогочасної мало розвинутої юридичної науки та інших досить важливих факторів, реально могла визначити граничні межі, за які не дозволено виходити. Поведінка людей в громаді і в сім'ї регулювалась релігійними нормами, традиціями і звичаями, іншими соціальними нормами. Лише згодом з'явилося усвідомлення необхідності і можливості появи регулятивних правових норм. Їхнім початком були, очевидно, інстинкти: позитивний інстинкт створював релігійну догму або ж моральне правило, з якого виникала норма права [18, с.21].

Вже на початку I тисячоліття нашої ери на основі релігійних норм християнства, правових звичаїв тощо сформувалась система візантійського права. Імператор Юстиніан (527–565 рр.) здійснив кодифікацію римського права і уклав Звід законів, до якого увійшли, зокрема, Дігести й Інституції. У 741 р. у Візантії була видана Еклога («Вибрані закони»), в якій найбільшим і найдеталізованішим порівняно зі Зводом законів Юстиніана був титул XVII «Покарання за злочини» – 53 статті, а у 886 р., скасувавши Еклогу, Василь I наказав знову переробити Звід законів Юстиніана і видав Прохірон – трохи більш повний збірник законів, ніж Еклога (у ньому про злочини і покарання йшлося у Титулі 39) [23, с.156].

Особливу славу здобув юридичний факультет Болонського університету, який до XIII століття випустив близько 10 тис. студентів практично з усіх країн Західної Європи. У XIII столітті з'явилися перші спеціальні розробки в галузі кримінального права, а викладати цю юридичну дисципліну почали в університетах у XVI столітті. Університети поширилися по всій Європі, а програма курсу була скрізь однаковою – право Юстиніана. У зв'язку з рецепцією візантійського права на базі англійської і французької національних правових систем поступово склалися такі дві основні світові сім'ї права – англосаксонська і континентальна. Значний вплив на континентальну систему права справила Німеччина, право якої було своєрідним поєднанням

варварського і візантійського права. Відтак, континентальна система права отримала другу назву – романо-германської [26, с.281].

Основними її характерними рисами стали: верховенство закону; кодифікація як основна умова галузевої організації правових норм з метою зробити «усі закони ясними, однаковими і точними» (Вольтер); формулювання правових норм як абстрактних приписів; зростання ролі судової практики, особливо рішень вищих судів, в яких здійснювалось тлумачення закону; розподіл основних галузей права і внаслідок відокремлення від них – з'явлення нових; зростання впливу міжнародного права на національні правові системи і окремі галузі права. Це все мало досить велике значення і для розвитку нового кримінального права.

Протягом кількох тисячоліть кримінальне право формувалось й удосконалювалось за низкою спрямувань: 1) з часом воно було відділене від моралі, релігії і канонічного права за принципом «Гріхами відає церква, злочинами – держава», виокремилось в особливу галузь права. Спочатку злочин як будь-яка неправда, аморальний вчинок і гріх, що вимагає спокути, зливалися в одне, пізніше, хоча вони і почали відрізнятися, але каралися одночасно, нарешті були остаточно відділені одне від одного; 2) кримінальне право суттєво змінило свою форму. Якщо на початку воно мало переважно усний характер, за деякими винятками, та мало відображення у правових звичаях, а також у Біблії та інших канонічних джерелах, зміст яких передавався «з вуст у уста», то пізніше, завдяки появі писемності, відділенню права від релігії і тому, що ставало все менше бажаючих дотримуватись правових звичаїв, почалась його систематизація: з'явилися закони, пізніше – кодекси; 3) значно змінилась форма кримінально-правових приписів [30, с.27].

З'явилися кримінально-правові інститути, почався їх стрімкий розвиток. Кримінальне право також дало паростки підгалузей (ювенальне кримінальне право, військове кримінальне право тощо); 4) змінилась природа кримінальної відповідальності.

Якщо в архаїчні часи вона носила об'єктивістський і колективний характер (завдана шкода мала бути відшкодованою тим, хто її заподіяв, незалежно від його вини; якщо він сам не міг цього зробити, то вправі був звернутися за допомогою до одноплемінників – конфлікт мав бути погашений будь-яким способом в інтересах примирення людей і безпеки роду), то з часом стала суб'єктивною та переважно особистою й індивідуальною; утім, історія кримінального права загалом не заперечує можливості кримінальної відповідальності колективних утворень; 5) поступово зменшилось загальне поняття злочину. Воно стало більш чітким, стало складатися з певних очевидних ознак. Так, перестало вважатися злочином діяння, вчинене не людиною (твариною тощо), діяння, вчинене неосудною людиною, безвинне діяння, протиправне діяння [35].

З часом почали виникати категорії злочинів. З'явилися початкові уявлення про підстави та умови криміналізації діянь. Першим покаранням, яке прийшло на зміну необмеженій помсті, була помста за принципом таліону. Згодом обов'язковий таліон був замінений системою композицій і прощення. Утім, елементи відплати збереглися ще і до сьогодні у карі, елементи таліону – у принципі адекватності покарання вчиненому злочину. Під тиском уявлень про мету покарання суттєво змінилась система покарань: вже у XVIII–XIX століттях звузилась сфера застосування смертної кари і були скасовані калічицькі і тілесні покарання, а вже у XX столітті більшість держав остаточно відмовилися від смертної кари як виду покарання [37].

Отже, з найдавніших часів кримінальне право зазнало значних змін. Але основними його стовпами були і залишаються два – справедливість та милосердя. Справедливість завжди була прямою, непоступливою, вимагала рівності для всіх. Якщо за злочини не застосовувати покарань або постійно застосовувати неадекватні покарання, то усі злочини будуть вчинятися знову і знову. Милосердя завжди пишалось своєю гнучкістю, творчими нахилами і схильністю до новизни [39].

Звичайно, кримінальне право останніми століттями розвивалось, а кримінальні кодекси створювались поступово і не лише з урахуванням судової практики. Основою для них стали наукові ідеї та чітко визначені концепції. Першою в історії школою кримінального права – просвітницько-гуманістичною – можна вельми умовно вважати сукупність положень, розроблених вченими XV–XVIII століть Томасом Мором, Джерардом Уїнстенлі, Томасом Гоббсом, Гуго Гроцієм, Бенедиктом Спінозою, Джоном Локком, Христіаном Томазієм, Якобом Фішером, Шарлем Луї де Монтеск'є, Вольтером, Чезаре Беккарія, Жаном-Полем Маратом та іншими. Її основні положення зводяться до необхідності: визначати злочинність і караність діяння законом; зробити покарання більш гуманними; бачити мету покарання не у відплаті за злочин, а в загальній та індивідуальній превенції.

Представниками цієї школи є й українські вчені-гуманісти, які зробили певний внесок в розвиток кримінального права – С.Ю. Десницького, С.С. Ореховського-Роксолана, П.І. Пестеля, М.П. Драгоманова та ін. У часи пізнього середньовіччя, незважаючи на жорстокість інквізиції, переслідування інакомислячих церквою і державною владою, вчені гідно виконували свій обов'язок – пристосовувати кримінальне право до найбільш прогресивних уявлень про справедливість і милосердя і гарячою підтримкою своїх ідей впливати на державу і суспільство.

Просвітницько-гуманістична школа кримінального права підготувала ґрунт для появи нових шкіл, нових дослідників проблем кримінального права, багатьом з яких пізніше довелось власноруч писати кримінальні кодекси тих чи інших держав. Так, Ансельм Фейєрбах (1775–1833 рр.), який виступав за звуження суддівського розсуду, за встановлення абсолютно визначених санкцій, зумів це втілити в КК Баварії 1813 р., автором якого він був. Він, а також Джереми Бентам (1748–1832 рр.) в Англії, Еммануїл Кант (1724–1804 рр.) і Георг Гегель (1770–1831 рр.) в Німеччині стали найбільш відомими представниками класичної школи кримінального прав [39].

Вони розглядали злочини тільки як діяння, які визначаються законом як заборонені на момент їх вчинення, а основною метою покарання, яка має бути невідвратною, вважали справедливу відплату за вчинений злочин; зазначали, що думка законодавця і його гуманізм полягають у тому, щоб зробити покарання більш жорстоким, але не за принципом «чим більше, тим краще», а лише настільки, щоб злочин був непривабливим; вказували, що свобода волі людини визначає її відповідальність за скоєні дії. Представники цієї школи повністю відкидали необхідність врахування особистості злочинця – покарання підлягало тільки діяння, яке фактично було скоєне. Ансельм Фейербах поклав початок створенню основоположних ідей у галузі кримінального права, таких як: склад злочину, вина, замах, співучасть тощо. Він виділяв об'єктивні (злочинне діяння, заборонене законом) та суб'єктивні (вину – умисел або необережність, їх види і ступені) підстави кримінальної відповідальності, і вважав, що роль покарання як контрмотив, як засіб запобігання злочинам полягає у тому, щоб переконати кожного, що за скоєння протиправного злочинного діяння, винний зазнає більших страждань, ніж отриманого задоволення при вчиненні злочину.

В Україні і Росії представниками цієї школи були В.Д. Спасович, О.Ф. Кистяківський, Н.Д. Сергієвський та інші. Сучасний класичний напрям частіше іменують неокласичним. Неокласики наполягають на необхідності реалізації двох основних цілей покарання – відплати і залякування, зазначають, що тяжкість покарання ні в якому разі не повинна суперечити тяжкості вчиненого злочину, а виконання покарання має відбуватися згідно з вирокком суду, і жодні пом'якшення допускати не повинні, інакше покарання просто втратить своє значення як кара.

Варто зазначити, що сьогодні в кримінальне законодавство багатьох країн використовує позитивні роботи соціологічної школи, які стосуються введення системи спеціальних судів для неповнолітніх та індивідуалізації кримінальної відповідальності для неповнолітніх, побудови норм про індивідуалізацію

покарання з урахуванням особи винного та обставин, що визначили вчинення ним відповідного злочину.

Представники нової школи звинувачували класиків і неокласиків у тому, що ті дають злочину юридичне визначення без огляду на особу злочинця, а покарання вважають єдиним можливим і справедливим видом впливу з боку держави. Новий рух має дві школи: італійську (Ф. Граматика) і французьку (М. Ансель). Радикальнішою є італійська. Філіппо Граматика і його прихильники у понад сорока державах світу навіть створили Міжнародне товариство соціального захисту, запропонували замінити кримінальне право правом соціального захисту, вживати не поняття «суб'єкт злочину», а «особа, що відхиляється від норми», не «кримінальна відповідальність», а «ресоціалізація» тощо. На їхню думку, санкція є мірою соціального захисту і повинна визначатися у кожному конкретному випадку суддею, а не для усіх схожих випадків законом; держава не має права карати злочинця, вона повинна його «соціалізувати», іншими словами – усунути його «антисоціальність» за допомогою превентивних, виховних або лікувальних заходів [39].

На думку французьких прихильників нового соціального захисту, суддя повинен бути наділений великим обсягом прав з індивідуалізації кримінально-правових заходів, зокрема у бік їхнього пом'якшення, отримати право на зміну процесу ресоціалізації винного в період відбування ним кримінального покарання, а також право на застосування різних засобів індивідуалізації, таких, як умовно-дострокове звільнення, зміна режиму ув'язнення тощо. Суддя повинен детально дослідити особу злочинця, скласти на нього дос'є, охарактеризувати фізичний та психічний стан.

Також прогнозується й те, що покарання буде все більше ґрунтуватися на принципі індивідуалізації і враховувати розроблені клініцистами методи прогнозування індивідуальної поведінки, що порушує норми громадського порядку; буде розвиватися система покарань, які не пов'язують з позбавленням волі; збільшуватимуться термін ізоляції злочинців, що становлять найбільшу небезпеку для суспільства; при цьому стануть більш гуманними методи

позбавлення волі; примусові заходи кримінально-правового впливу з часом витіснятимуться заохочувальними заходами.

Таким чином, очевидно, що кримінальне право з часів виникнення його взагалі пройшло неабиякий шлях до встановлення міцної та розвиненої системи. За цей період виникла досить велика кількість різноманітних думок не тільки про саме визначення принципів кримінального права, а й про значення імплементації правових норм однієї держави до іншої. З метою досягнення найвищої ефективності його норм, повинні враховуватися усі найкращі досягнення європейської й вітчизняної кримінально-правової науки.

1.2. Основні напрями застосування принципів кримінального права у національному кримінальному законодавстві

Що стосується застосування принципів кримінального права на практиці є ціла низка позитивних та негативних факторів. Оскільки застосування на практиці принципів кримінального права завжди повинні містити в собі правило дотримання всіх прав та свобод людини.

Кримінально-правові принципи мають велике значення на практиці, оскільки, історія показує, що будь-яка правова теорія, що має прогресивний характер для конкретної соціальної обстановки, у цій обстановці цілковито отримує закріплення у нормативному документі, що відображає об'єктивний процес розвитку суспільства та правової системи, також слід погодитися, що на правосвідомість громадян впливають не лише конкретні правові норми, а найбільш загальні ідеї та положення, адже загальновідомо, що громадяни більше знають принципи, аніж норми Кримінального кодексу України.

Конституція України закріплює основоположні ідеї політичної, соціально-економічної та інших сфер суспільного життя, та визначає відповідні засади для побудови сучасної правової системи. Таким чином, на сьогоднішній день виникає потреба глибокої теоретичної розробки системи принципів кримінального права та її реалізації у процесі реформування чинного

кримінального законодавства. Правильний підхід до виявлення і відбору принципів будь-якої галузі права, у тому числі і кримінального, вимагає розмежування даної правової категорії від інших, і перш за все як сутність, завдання і мета права. На більш високому рівні в ієрархії правових понять можна розташувати завдання даної правової системи чи галузі права, оскільки саме цілі та завдання визначають призначення даної правової галузі та системи в цілому [43, с.197].

Один із науковців у галузі кримінального права Г.А. Кригер виділяє загальні, міжгалузеві і галузеві принципи. Серед останніх принципів автор називає відповідальність за винне діяння, передбачене законом, особистий характер відповідальності, індивідуалізацію відповідальності і покарання, економію кримінальної репресії. Мета даного підходу полягає в наступному, що такі принципи, як принцип гуманізму, законності, демократизму та деякі інші, безсумнівно притаманні галузі кримінального права, але поруч з цим вони певною мірою властиві адміністративному, цивільному, трудовому та іншим галузям права. Тож вони визнаються принципами усієї вітчизняної правової системи, або загальноправовими принципами [9, с. 102].

Схиляючись до думки прихильників даного підходу, до галузевих належать ті принципи, що діють виключно у галузі кримінального права і не проявляються в інших галузях. Але, по-перше, у вказаних авторів просліджується вагомий розбіжності стосовно поділу усіх принципів на загальноправові та специфічні, що властиві кримінальному праву. Таким чином, слушно виникає питання про те, яку початкову позицію у відборі кримінально-правових принципів слід обрати. Більшість вчених вважають, що в кримінально-правових принципах повинні бути сформульовані загальні засади, які б давали громадянам, правозастосовчим органам і законодавцю уявлення про те, в яких випадках особу може бути притягнуто до кримінальної відповідальності і яким чином мають визначатися форма, межі та об'єм відповідальності за скоєне, тобто такі принципи повинні виступати як засоби, за допомогою яких досягається зв'язок між злочином і покаранням.

П.А. Фефелов пропонує власну систему принципів кримінального права. Невідворотність та індивідуалізацію покарання, необхідно розглядати як основні принципи, тому що саме вони мають чітке відображення зв'язку між основними поняттями кримінального права – злочином і покаранням – і характеризують предмет і метод регулювання кримінального права, визначаючи специфіку даної галузі. Принципи економії примусових заходів і відповідності покарання тяжкості скоєного злочину також відноситься до специфічних принципів і характеризують всю галузь кримінального права в цілому, але відрізняються від основних перш за все своїм призначенням: виконують лише регулятивну функцію в процесі реалізації основних принципів [44, с. 17].

Особливої уваги заслуговує думка М.Й. Коржанського про виокремлення кримінально-правових принципів. Вчений визначає наступні специфічні принципи кримінального права, як принцип законодавчого визначення злочину, принцип особистої винної відповідальності, суб'єктивної та повної осудності, принцип переваги пом'якшуючих обставин, більшої караності групового злочину, відповідності покарання тяжкості вчиненого злочину та принцип економії кримінальної репресії [46, с.11].

Кримінально-правова теорія не визначила єдиного підходу до систематизації кримінально-правових принципів. Загальні принципи властиві не лише кримінально-правовій науці, а й іншим галузям права. Це, зокрема, законність, рівність громадян перед законом, принцип справедливості, гуманізму та демократизму та ін. Спеціальні принципи притаманні лише кримінальному праву.

До основних принципів кримінального права належать відповідальність лише за вчинення суспільно небезпечного діяння, що передбачене законом як злочин; особистий характер відповідальності; відповідальність лише за наявності вини; невідворотність кримінальної відповідальності; індивідуалізація кримінальної відповідальності та покарання; доцільності кримінальної відповідальності тощо.

Змістом кримінальної відповідальності є взаємодія трьох її складових елементів – суб'єктів, об'єктів та діяння. Правовою основою законодавчо закріпленої кримінальної відповідальності є санкція кримінально-правової норми, передбаченої КК України; індивідуально визначеної судом – обвинувальний вирок суду – і реально здійснюваної – діяльність органів виконавчої влади, спеціально уповноважених на виконання обвинувального вироку суду

Отже, кримінальна відповідальність – це передбачені КК України різновид та міра обмеження прав і свобод злочинця, що індивідуалізується судом та здійснюється спеціальними органами держави. Зміст принципу невідворотності кримінальної відповідальності полягає в наступному: винна особа вчиняє злочин та підлягає покаранню в кримінально-правовому порядку. Під цим слід розуміти і своєчасне притягнення злочинця до відповідальності, й те, що будь-які пом'якшення судом допускати не повинні.

Відносини, які виникають у зв'язку зі скоєнням протиправного злочинного діяння і застосуванням за нього певних покарань, і є предметом кримінального права. Деякі вчені вважають, що принцип невідворотності відповідальності є принципом кримінального права, інші ж вважають, що він належить до сфери кримінально-процесуального законодавства.

Суспільна думка повинна доносити до свідомості людей, схильних до скоєння злочину, розуміння невідворотної відповідальності за будь-яке скоєне правопорушення. Принцип невідворотності кримінальної відповідальності тісно пов'язаний з такими принципами, як індивідуалізація та доцільність кримінальної відповідальності. Тому в роботі слід розглянути співвідношення зазначених принципів із принципом невідворотності кримінальної відповідальності.

Принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності полягає в тому, що кримінальна репресія не повинна мати зрівняльного характеру. Як немає двох абсолютно ідентичних злочинів, а також абсолютно тотожних їх

виконавців, так і не повинно бути усередненого підходу до різних категорій злочинів і злочинців [50, с.430].

Індивідуалізація відповідальності винної особи, полягає, у прийнятті правозастосовними органами рішення:– про притягнення такої особи до кримінальної відповідальності, складовою частиною якої є засудження і застосування до неї покарання; – про звільнення її від кримінальної відповідальності і застосування у передбачених законом випадках заходів впливу, що не є кримінальним покаранням (наприклад, примусові заходи виховного характеру); – про застосування іншої форми реалізації кримінальної відповідальності

Принцип невідворотності кримінальної відповідальності тісно пов'язаний з принципом доцільності, який означає, що застосування заходів кримінально-правового впливу повинно узгоджуватися з метою, що стоїть перед кримінальною репресією. При здійсненні кримінальноправової політики важливо уникнути лібералізації репресії. Однаково неправильним було б як надання заходам кримінально-правової дії характеру відплати або віддяки, так і безмежна їх гуманізація.

Таким чином, під принципом невідворотності кримінальної відповідальності слід розуміти один із різновидів спеціальних принципів кримінального права, який полягає у тому, що особа, яка вчинила злочин, підлягає кримінальному покаранню, якщо відсутні законні підстави звільнення її від кримінальної відповідальності чи покарання.

На сьогоднішній день однією з проблем в Україні є відсутність реалізації принципу невідворотності покарання.

Покарання завершує складний процес викриття кримінального правопорушення, встановлення особи винного за скоєння злочину, зібрання доказів, що є переконливими для винесення судом вироку і визначення покарання. Очевидним є те, що суду у даному випадку відведена найбільш відповідальна і по суті завершальна місія – вирок з визначенням покарання.

Невідворотність покарання в українських реаліях досить часто губиться у політичній площині, у можливості на політичному або ж владному рівнях ігнорувати, здавалося б, чіткі та однозначні приписи закону.

Стан реалізації принципу невідворотності покарання за вчинене кримінальне правопорушення в Україні є критичним і потребує не лише суспільної уваги, але вжиття адекватних, системних заходів, оскільки *impunitas semper ad deteriora invitata* – безкарність завжди призводить до здійснення ще більш тяжких злочинів.

Вчені багатьох зарубіжних країн вважають, що при розробці нормативно-правових приписів в галузі кримінального права виникає необхідність законодавчого закріплення основоположних принципів, оскільки саме вони указують правозастосовнику, до яких ідеалів у своїй діяльності він повинен прагнути. Завдяки науковій літературі було висвітлено окремі питання впливу принципу подвійного інкримінування на інститути кримінального права, як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Поняття принципів, їх система та значення викликає жваве обговорення серед науковців. Йдеться, насамперед, про необхідність, можливість і доцільність закріплення принципів кримінального права у КК України, що спонукає до детального аналізу принципів кримінального права.

Хоча в правовій літературі принципам кримінального права і принципам призначення покарання присвячено чимало досліджень, багато проблем стосовно цих принципів залишаються спірними або невирішеними. Полеміка виникає з питання про розуміння як принципів в цілому, так і кримінально-правових, зокрема. Це виражається у визначенні сутності, правової природи принципів кримінального права, визначенні їхнього законодавчого закріплення, а також кола принципів, що входять у систему принципів кримінального права.

Принципи права становлять основу для будь-якої галузі права. Їх роль є надзвичайно важливою для правильної внутрішньої побудови галузі, правильного нормотворення та правозастосування.

Ігнорування принципів при формуванні окремої галузі права призводить до правового нігілізму, існування таких явищ, як колізія правових норм, прийняття так званих «мертвих норм», порушення вимог Конституції, а також порушення прав та свобод людини та громадянина.

В Конституціях, як правило, визначаються такі загальні принципи кримінального права, як: законність; особистий характер кримінальної відповідальності; адекватність покарання; гуманність; індивідуалізація покарання, також такі три принципи дії кримінального закону: ультраактивності і ретроактивності та принцип *ne bis in idem* («одне діяння двічі не карається») [50, с.371].

Більш ґрунтовно та повно принципи кримінального права визначаються в Кримінальних кодексах, безумовно, що закріплення принципів кримінального права в кодексах, пов'язано із важливістю цих правових феноменів, які є фундаментом будь-якої галузі права, в тому числі і кримінального.

Р.Р. Галіакбаров стверджує, що принципи кримінального права визначаються кримінальною політикою, і, що принципи кримінально-правової політики, будучи закріпленими в нормах права, стають принципами кримінального права [50, с.193].

Принципи кримінального права як галузі права – це система стійких і постійних ідей, що мають об'єктивно-суб'єктивний, фундаментальний і основний характер, які відображають сутність кримінального права. Вирішуючи питання про співвідношення принципів права та принципів кримінального права, необхідно виходити з того, що вони співвідносяться як ціле і частка.

Існують загально-правові, міжгалузеві і галузеві принципи права, і кожний нижчий рівень принципів права базується на вищестоящому. Водночас принципи різних галузей права мають свою особливу характеристику, що є «переломленням» загально-правових принципів крізь призму певної галузі або їхніх груп.

Принципи більш високого рівня проявляються на своєму рівні і на більш низьких рівнях принципів права. На цих рівнях є й принципи, що не є конкретизацією загально-правових принципів, а властиві тільки даному рівню. Принципи більш низького рівня не можуть проявляти себе на більш високому рівні в силу їхньої специфічності й приналежності до більш вузької групи норм.

Отже, до принципів кримінального права України відносять головні положення, які встановлені законом чи безпосередньо із нього витікають та надають чітку характеристику змісту розглянутої галузі права й використовуються в законотворчій та правозастосовній діяльності державних органів. Принципи кримінального права відіграють значну роль в реалізації завдань кримінального законодавства в державі. Говорячи про співвідношення принципів кримінального права й принципів кримінального законодавства, не можна не зазначити той факт, що й ті й інші закріплені в позитивному кримінальному праві. Проте у зв'язку з невеликим колом джерел кримінального права зазначені групи принципів є досить близькими. Водночас їхнє ототожнення не є цілковито правильним за сутністю.

РОЗДІЛ 2

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

2.1. Загальноправові принципи кримінального права та їх характеристика

Виокремлюючи із всіх проаналізованих понять визначень принципів кримінального права, які пропонують нам вчені у галузі кримінального права ми підтримуємо думку В.Д. Філімонова, який пропонує наступне визначення принципів кримінального права: «Принципи кримінального права – це виражені в кримінальному законодавстві вимоги до законотворчої, правозастосовної діяльності та поведінки громадян, обумовлені вказівками міжнародно-правових актів про права людини, Конституції, а також завданнями боротьби зі злочинністю, які являють собою положення, що визначають зміст всієї або значної сукупності правових норм та інтегруючи їх до єдиної системи кримінального права» [51, с.401]. Так, в даному визначенні поняття принципів кримінального права чітко просліджується ототожнення поняття принципів кримінального права з принципами кримінального законодавства.

Принципами кримінального права визначаються основні засади кримінального законодавства, що встановлюються законом чи впливають з нього і які мають пряму безпосередню дію, пряму регулятивну функцію. Отже, усі принципи кримінального права можна поділити на такі групи: загальні; міжгалузеві; галузеві.

Специфіка загальних принципів така, що вони притаманні не тільки кримінальному праву, але й іншим галузям права. Зокрема це такі принципи як: верховенство права, законність, рівність громадян перед законом,

невідворотність відповідальності, принципи справедливості, гуманізму та демократизм.

Принцип верховенства права являє собою підпорядкованість держави, її інститутів правам людини, визнання пріоритету права щодо інших соціальних норм. Відповідно до статті 8 Конституції України: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права». Оскільки Конституція України, як основний закон має найвищу юридичну силу, то відповідно закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується». Принцип верховенства закону передбачає, що закон має вищу юридичну силу відносно всіх нормативних та ненормативних правових актів [52].

Принцип законності впливає з положень Загальної декларації прав людини, в якій зазначається наступне: « Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину та покараний інакше, ніж за вироком суду й відповідно до закону». До того ж, принцип законності проявляється в тому, що особа може бути засуджена тільки за вчинене нею діяння, що містить склад злочину, передбачений КК України. У ст. 2 «Підстава кримінальної відповідальності» КК України законодавець визначає, що підставою притягнення до кримінальної відповідальності особи є вчинення нею винного, суспільно небезпечного діяння, що прямо передбачене кримінальним законом як злочин. З даного положення випливає, що поняття злочину має визначатися виключно законом. На це вказує і п. 22 ст. 92 Конституції України, в якому говориться про те, що «виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами та відповідальність за них». Згідно з вимогами Конституції України загальне визначення злочину дає ст. 11 «Поняття злочину» КК України (злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину). Отже, конституційний принцип законності стосовно галузі кримінального права перш за все означає, що всі

положення, які лежать в основі притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинене, призначення покарання, звільнення від нього чи настання інших правових наслідків скоєння злочину, повинні бути сформульовані виключно в законі, зміст якого повинен тлумачитися у точній відповідності з його текстом [53].

Принцип законності у загальній формі закріплено в Конституції України таким положенням: "Ніхто не може відповідати за діяння, які на час вчинення не визнавалися законом як правопорушення" (ч. 2 ст. 58). Зміст цього принципу розкривається також у ст. 6 КК, згідно з якою "злочинність і караність діяння визначаються законом, який діяв під час вчинення цього злочину". Це положення, по-перше, зобов'язує державні органи влади і посадових осіб суворо дотримуватися норм кримінального закону при притягненні людини до кримінальної відповідальності, а також застосуванні до неї покарання і, по-друге, виключає застосування кримінального закону за аналогією щодо дій, які не передбачені нормами Загальної та Особливої частин КК.

Принцип рівності громадян перед законом. Даний принцип є одним із загально прийнятих принципів, що застосовується не тільки в кримінальному праві, а й в інших, і також наявність даного принципу виключає будь-яку дискримінацію стосовно особі винної у скоєнні того чи іншого злочину. Особа, яка вчинила злочинне діяння, обов'язково підлягає кримінальній відповідальності незалежно від таких ознак як: стать, раса, національність, мова, походження, майновий стан та посади, тощо. На загально-правовому рівні цей статус закріплений у ст. 24 Конституції України: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом».

В національному кримінальному праві рівність громадян перед законом забезпечується перш за все визнанням наявності в діянні особи складу злочину, передбаченого законом, єдиною підставою притягнення її до кримінальної відповідальності. Сукупність ознак, які точно визначені в законі і характеризують діяння як злочин, є тим зрозумілим і очевидним «єдиним

масштабом», який забезпечує реалізацію рівного для всіх обов'язку понести відповідальність за вчинення злочин [54, с.287].

Гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення досуду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб» [57].

Принцип демократизму, хоча й не в повному обсязі, виявляється в кримінальному праві в різних формах участі представників громадських об'єднань і приватних осіб у призначенні покарання, його виконанні.

Принцип демократизму – характеризується участю різних громадських формувань у боротьбі зі злочинністю. Наприклад, ст. 47 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки» КК України передбачає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею винного на перевиховання колективу.

Сутність принципу гуманізму полягає у визнанні цінності людини (не тільки особи, яка вчинила злочин, а насамперед, потерпілого). Зокрема, він виражається в тому, що покарання, що передбачає істотне обмеження правового статусу засудженого, переслідує одну мету – захистити інтереси інших, законослухняних громадян, від злочинних посягань.

Сучасний погляд на принцип гуманізму кримінального права полягає у включенні до останнього наступних положень: забезпечення прав людини кримінальним законодавством; гуманізацію кримінально-правової політики держави, а саме: скорочення кола осіб, які підлягають кримінальній відповідальності (за рахунок неосудних, осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності тощо) [60].

Принцип невідворотності кримінальної відповідальності полягає в тому, що особа, яка вчинила злочин, обов'язково підлягає покаранню в кримінально-правовому порядку. Під останнім варто розуміти й своєчасне притягнення

злочинця до відповідальності, і те, що перед кримінальним законом ніхто не повинен мати привілеїв. Слід зазначити, що у вітчизняному кримінальному праві діє принцип невідворотності відповідальності, суть якого полягає у тому, що особа, яка вчинила злочин, має бути притягнута до кримінальної або іншого виду відповідальності, яка була б пов'язана із застосуванням до такої особи заходів кримінального характеру. Однак аналіз норм ст. 51 «Види покарань» КК України, а також характеристики спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності дає підстави говорити про відмову у подальшому від вказаного принципу і розробку більш гнучких форм реалізації держави на вчинений злочин.

Принцип справедливості означає, що кримінальне покарання чи інший захід кримінально-правового впливу, застосовувані до злочинця, повинні відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину, а також особі злочинця. Цей же принцип, зокрема, означає, що ніхто не може бути двічі притягнутий до кримінальної відповідальності за одне й те ж злочинне діяння. У науковій юридичній літературі справедливість розглядається переважно в двох аспектах: порівнювальному та розподільчому значенні. Зокрема, порівнювальна справедливість передбачала відповідати рівним за рівне, що згодом і відобразилося в принципі таліону («око за око, зуб за зуб»). У сучасний період історії принцип таліону частково знаходить свій вияв у принципі рівності громадян перед законом [61].

При визначенні кола злочинів, тобто при проведенні криміналізації (декриміналізації) суспільно небезпечних діянь, необхідно поряд з іншими вимогами криміналізації (декриміналізації), які досить ретельно розроблені наукою кримінального права, враховувались також вимоги соціальної справедливості як елементу суспільної свідомості. Ігнорування цієї обставини веде до того, що кримінально правова заборона не отримує підтримки і схвалення у населення, в результаті чого не додержується як громадянами, так і працівниками державних органів.

Отож, до загальноправових принципів кримінального права належать наступні: верховенство права, законність, рівність громадян перед законом, невідворотність відповідальності, принципи справедливості, гуманізму та демократизм. Таким чином, виокремлюючи загально правові принципи кримінального права, по-перше, можна зробити висновок, що дані принципи наявні не лише в кримінальному праві, а й в низці інших прав. Також, просліджується цілий ряд законодавчо закріплених понять та характеристики даних принципів починаючи з Загальної декларації прав людини до законодавства нашої держави.

2.2. Міжгалузеві принципи кримінального права та їх характеристика

Наступною групою принципів кримінального права є так звані міжгалузеві принципи. До міжгалузевих принципів кримінального права можна віднести: принцип винної відповідальності та принцип презумпції невинуватості

На думку кандидата юридичних наук Михайленко Д.Г. основоположним принципом сучасного кримінального права є принцип винної відповідальності, який означає, що особа підлягає кримінальній відповідальності лише за те суспільно небезпечне діяння і його суспільно небезпечні наслідки, відносно яких встановлена її вина у формі умислу чи необережності [62, с.87].

При цьому об'єктивне ставлення вини, тобто кримінальна відповідальність за невинне спричинення шкоди, не допускається.

У доктрині кримінального права України питання об'єктивного ставлення вини слід віднести до мало досліджених. Такий стан наукової роботи даної проблеми зумовлюється запереченням можливості кримінальної відповідальності без вини в законодавстві. В деяких наукових роботах українських та російських вчених значна увага приділяється тому, що об'єктивне ставлення вини все ж має місце.

КК України містить велику кількість складів злочинів, для встановлення ознак яких необхідно звертатися до інших нормативних актів. Часто такі бланкетні норми передбачають надмірно ускладнений нормативний ланцюг (випадки встановлення ознак злочину, що вираховуються в неоподаткованих мінімумах доходів громадян) [62, с.89].

Кримінальна відповідальність без вини також можлива у випадках, коли ознаки складу злочину є оціночними. За умови, коли оцінка тих чи інших ознак злочин, вчинених особою не збігається з оцінкою цих ознак судом, вона все одно підлягає кримінальній відповідальності. Деякі склади злочинів поєднують у собі декілька правових ситуацій, при яких об'єктивне ставлення у вини не виключається. Так, предметами злочину, передбаченого ст. 301 КК, є предмети порнографічного характеру. Встановлення того, чи характеризується той чи інший предмет як порнографічний відноситься до компетенції експерта та визначається на підставі визначення порнографії, яке базується виключно на оціночних ознаках. За таких обставин можливість об'єктивного ставлення у вини суттєво збільшується.

Так, складно обґрунтувати можливість передбачення майбутньої психічної хвороби чи самогубства у потерпілої від зґвалтування, що в світлі існуючої правозастосовної практики можуть бути поставлені у вини об'єктивно. Встановлення загального віку кримінальної відповідальності з 16 років, а заокремі злочини – з 14 років, обумовлено тим, що з досягненням цього віку особа повною мірою здатна оцінювати свою поведінку, у т. ч. певну злочинну. Тому оскільки з 14 до 16 років особа не підлягає відповідальності за спричинення смерті по необережності, то, очевидно, в цьому віці вона ще не може передбачати чи розраховувати на відвернення смерті іншої людини.

Ще одним випадком об'єктивного ставлення у вини з врахуванням ст. 21 КК є притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що вчинили злочин у стані сп'яніння, що викликало фактичну неосудність особи [63, с.284].

Очевидно, що такий стан сп'яніння часто виключає можливість передбачення. Особливо гостро ця проблема постає, коли особа у стані

сп'яніння вчинює необережний злочин. Обмежено осудні підлягають кримінальній відповідальності на рівні з осудними, незважаючи на те, що під час вчинення злочину не були здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Виходить, що хоча особа усвідомлює свою поведінку не в повній мірі, проте відповідальності підлягає в повній мірі, тобто ставлення у вину тих ознак злочину, що знаходились за межами усвідомлення у зв'язку з обмеженою осудністю відбувається об'єктивно. По схожим причинам інколи складно пояснити за допомогою принципу суб'єктивного ставлення у вину відповідальність за злочини, здійснені в стані афекту, що не виключає осудності.

Принцип винної відповідальності. Принцип вини в законі визначений наступним чином: «Злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину» (ч. 1 ст. 11 «Поняття злочину» КК України). Принцип вини як принцип кримінального законодавства бере початок з фундаментального положення римського права: «Немає злочину, немає покарання без вини» («Nullum crimen, nullaproenasinesculpa») і розглядається в післяреформенній кримінально – правовій літературі через призму норм «Розділу V. Вина та її форми» Загальної частини КК України [64].

Цей принцип заснований на тому психологічному аспекті, який визначає волю суб'єкта як центральною в злочині. Невинне заподіяння шкоди характеризується відсутністю волі, що виключає відповідальність за таке спричинення шкоди. На принципі винної відповідальності базується презумпція невинуватості. Два аспекти вини – соціальний і психологічний – хоча й тісно пов'язані між собою і розглядаються як єдине ціле, все – таки є відносно самостійними. Іншими словами, соціальний аспект – її суспільний масштаб, а психологічний є індивідуальним. Наразі саме соціальна сфера пов'язує принцип вини з принципами рівності і справедливості, з категорією «соціальна справедливість».

Принцип презумпції невинуватості в кримінальному праві є гарантією забезпечення і захисту прав і свобод людини та звучить наступним чином: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» (ч. 2 ст. 2 «Підстава кримінальної відповідальності» КК України). Презумпція невинуватості закріплена у всіх міжнародних-правових документах, що визначають права людини (ст. 11 Загальної декларації прав людини, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права людини, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), і знаходить своє відображення в ст. 62 Конституції України [65, с.174].

Зміст принципу закріплюється не тільки в кримінально правових, а й в кримінально-процесуальних нормах, що й дозволяє визначити даний принцип як міжгалузевий: «Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК України, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили» (ст. 17 КПК України). Презумпція невинуватості являє собою об'єктивне правове становище. Остаточний же висновок про винність особи може бути сформульований у вирокі суду тільки після дослідження всіх доказів судом. До набуття законної сили вирокі обвинуваченого не можна вважати злочинцем, тому що «обвинувачений ще не є виним».

Таким чином, до міжгалузевих принципів кримінального права належать принципи винної відповідальності та презумпції невинуватості. Реальний стан кримінального законодавства та практики його застосування суттєво різняться з задекларованим принципом винної відповідальності. Враховуючи дану обставину, завданням науки кримінального права є не сліпе проголошення принципу вини, заперечення об'єктивного ставлення вини та цілковите заперечення його реального існування в правовій системі України, а дослідження даного явища з позицій принципу доцільності і встановлення

допустимих меж його застосування за сучасного стану кримінально-правової політики. Принцип презумпції невинуватості застосовується на всіх стадіях кримінального процесу і є основною рушійною силою для повного, безстороннього, об'єктивного дослідження всіх обставин справи, що є життєво важливим для обґрунтованого та справедливого винесення судового рішення. Недотримання даного принципу тягне за собою порушення законності й прав людини.

2.3. Галузеві принципи кримінального права та їх характеристика

До галузевих принципів можна віднести: відповідальність тільки за вчинення суспільно небезпечного діяння, що передбачене законом як злочин; відповідальність тільки за наявності вини; особистий характер відповідальності; індивідуалізація кримінальної відповідальності і покарання.

Принцип відповідальності особи за вчинення суспільно небезпечного діяння, що передбачене законом як злочин. Принцип прийнято виражати латинською формулою: «*nullum crimen sine lege*» — немає злочину без вказівки на це у законі, тобто йдеться про те, що тільки кримінальний закон визначає, яке суспільно небезпечне діяння є злочином [67, с.4].

Кримінальна відповідальність і покарання можливі лише за те конкретно вчинене діяння, що передбачене як злочин в Особливій частині КК України. Тому в ч. 1 ст. 2 «Підстава кримінальної відповідальності» КК України чітко визначено: «Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України». Звідси слідує, що коли яке-небудь діяння прямо в КК України не передбачено як злочин, його вчинення не може ні за яких умов тягти за собою кримінальну відповідальність і покарання. Відповідно до ч 4.ст. 3 КК України забороняється застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією. Відповідно до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду: «...ніхто не може підлягати відповідальності по справжньому Статуті,

якщо тільки інкриміноване діяння на момент його вчинення не визнавалося злочином, що підпадає під юрисдикцію Суду». Рішення Європейського Суду з прав людини від 22 листопада 1995 р. містить вказівку на те, що не допускається жоден відступ від принципу «немає злочину без вказівки на те в законі», навіть «під час війни або іншого надзвичайного стану» з метою «забезпечення максимально ефективного захисту особи від довільного кримінального переслідування, засудження і покарання» [68, с.294].

Відповідно до положення ч. 2 ст. 61 Конституції України, законодавець закріплює у КК України принцип винної відповідальності особи за вчинене нею протиправне діяння. Законом встановлюється, що: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може підлягати кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» (ч. 2 ст. 2 «Підстава кримінальної відповідальності» КК України).

Сутність принципу особистого характеру відповідальності полягає в тому, що тільки особа, яка вчинила злочин, може нести за нього кримінальну відповідальність і підлягати покаранню. Неважливо наскільки тяжким буде вчинений злочин, будь-які інші особи не можуть нести кримінальну відповідальність, окрім особи, яка його скоїла.

Принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання потребує, щоб кримінальна відповідальність за вчинене діяння була максимально конкретизована, індивідуалізована з урахуванням конкретних обставин та індивідуальних особливостей особи винного. Чим більш тяжким є вчинений злочин, чим більшу суспільну небезпечність становить винний, тим більш сувора кримінальна відповідальність настає і більш суворим є призначене покарання [69].

Тим часом в основі застосування кримінального закону міститься рівнозначна міра відповідальності. Це означає, що єдиною підставою відповідальності для всіх, хто вчинив злочин, є наявність у такому діянні складу конкретного злочину, передбаченого КК України.

Загальні положення призначення покарання визначають основні принципові основи, за допомогою яких суд керується при визначенні міри покарання стосовно конкретного кримінального провадження. Кожне з наведених положень загальних основ має самостійне значення як окрема частина кримінального покарання, що повинна обов'язково враховуватися під час призначення кримінального покарання. Однак самостійність цих компонентів не означає їхньої ізольованості один від одного. Тільки в сукупності вони забезпечують індивідуалізацію, законність, справедливість та гуманність покарання. Загальні основи зобов'язують насамперед призначити покарання в межах, встановленою відповідною статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за вчинене протиправне діяння. Реалізуючи цю вимогу, суд керується санкцією статті кримінального закону, за якою кваліфіковано діяння особи, визнаної винною у вчиненні злочину.

При призначенні покарання винній особі, важливим етапом діяльності суду із здійснення правосуддя є загальні основи призначення покарання. В ній зазначається, що суд призначає покарання у межах, встановлених у санкції статті Особливої частини КК України, відповідно до положень Загальної частини та враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, які пом'якшують чи обтяжують покарання [71, с.98].

Питання, що стосуються індивідуалізації покарання, неодноразово досліджувались у працях вчених криміналістів, як вітчизняних, так і зарубіжних, зокрема таких: М.І. Бажанова, С.О. Баршева, В.К. Дуюнова, В.І. Зубкова, І.І. Карпеца, В.Н. Орлова, С.В. Полубинської, І. Я. Фойницького. На сьогоднішній день залишається багато дискусійних та неоднозначних питань під час розгляду та характеристики індивідуалізації покарання. Положення ст. 65 КК України вже саме по собі свідчить про те, що індивідуалізація покарання ведеться на послідовному дотриманні судом загального принципу права будьякої демократичної, правової держави – принципу законності [73, с.807].

Завдання суду під час індивідуалізації покарання полягає, таким чином, у тому, щоб, установивши ознаки певного складу в розглянутому діянні, тобто,

кваліфікувавши його, визначити потім у межах санкції, пов'язаної з даним складом, уже конкретне покарання конкретному винуватцеві вчиненого злочину.

Суд під час оцінки ступеня суспільної небезпеки конкретного злочину повинен виходити з оцінки, даної законодавцем розглянутому виду злочину, а встановлені законодавцем межі покарання повинні бути для суду тими рамками, за які він не вправі виходити, лише за окремими виключеннями (ст. ст. 69, 70, 71 КК України). Дотримання цієї вимоги ст. 65 КК України забезпечує єдність каральної політики держави й сприяє зміцненню начал законності. У санкціях, пов'язаних з кожним складом злочину, визначені вид і межі покарання, що може бути застосоване відносно особи, що вчинила дане суспільно небезпечне діяння.

Відповідно, передумовою правильного призначення покарання і є насамперед правильна, відповідно волі законодавця, оцінка вчиненого діяння, тобто його правильна кваліфікація. Помилкова кваліфікація злочину, у чому б не виразилася помилка, виключає за загальним правилом призначення справедливого покарання, що відповідає інтересам як держави й суспільства, з одного боку, і злочинця – з іншої [75, с.1015].

Особливо неприпустимий у кримінальному праві формальний підхід під час кваліфікації діянь, у результаті якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності й покарана за малозначні діяння, що лише формально підпадають під ознаки того або іншого складу злочину, у той час як фактично вони не представляють суспільної небезпеки в чинність явної малозначності й відсутності шкідливих наслідків. У цьому випадку обвинувальний вирок підлягає скасуванню як суперечному найважливішому принципу кримінального права – принципу матеріального розуміння злочину. Для призначення справедливого покарання має досить важливе значення облік зміни суспільної небезпеки злочинця під час вчинення ним не одного, а двох або більше злочинів [75, с. 1017].

При сукупності злочинів призначення покарання регламентується спеціальною нормою Загальної частини КК України, що ставить за обов'язок суду в подібних випадках спочатку визначити відповідне покарання за кожний злочин окремо, а вже потім винести остаточну міру покарання шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового додавання покарань. Виконання даної вказівки не повинно викликати ніяких сумнівів, якщо все вчинене винним знайде точне й повне відбиття вже під час кваліфікації, тобто якщо кожне зі вчинених обвинувачуваним злочинів буде правильно кваліфіковано за відповідною статтею Особливої частини КК України. Інколи питання кваліфікації ускладнюється тим, що у вчиненні того самого навмисного злочину бере участь не одна, а більше осіб, що виконують різні ролі, а також коли особі, що наміряється вчинити злочин, не вдається довести до кінця свій злочинний намір, і його злочинна діяльність переривається на стадії готування або замаху.

Таким чином, кваліфікація злочину надає повне роз'яснення характеру та ступеня суспільної небезпеки діяння даного виду й у той же час визначає ті рамки, у межах яких може бути призначене покарання судом за конкретний злочин. Але кваліфікація злочину є лише передумовою для призначення справедливого покарання, тобто такого покарання, що повною мірою відповідало б вимогам принципу індивідуалізації покарання. Визначення конкретної міри покарання винному вже в межах санкції являє собою для суду дуже важливе й відповідальне завдання.

Для успішного виконання цього завдання велике значення має питання про порядок і критерії індивідуалізації покарання. Закон дає суду щось більше, висуваючи загальні критерії індивідуалізації покарання, опираючись на які суд може призначити покарання, що відповідає всім вимогам правосуддя, – це характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, діяльності: призначення покарання, його виконання, повне або часткове звільнення від відбування покарання.

Індивідуалізація покарання – найважливіший принцип кримінального права. У науці кримінального права інститут індивідуалізації покарання почав складатися давно. До цього принципу зверталися такі дореволюційні юристи, як Н.С. Таганцев, С.О. Баршев. Єдиної думки про поняття принципу індивідуалізації в радянській кримінально-правовій науці не було. Найбільше чітко й точно він сформульований І.І. Карпецом: «Індивідуалізація покарання в радянському кримінальному праві – це принцип, що полягає в обліку характеру й ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, особистості винного, обтяжуючих і пом'якшувальних обставин, що дозволяє за допомогою покарання домогтися в остаточному підсумку виправлення й перевиховання злочинця, а також попередити вчинення нових злочинів як самим засудженим, так і іншими особами» [76, с. 401].

Дане визначення зазначеного принципу актуально понині й з деякими поглядами стосовно до української кримінально-правової доктрини. Позицію І.І. Карпеца в цілому розділяють Н.Ф. Кузнецова й Б.А. Куринов, які визначають цей принцип у такий спосіб: «Індивідуалізацією покарання називається визначення судом конкретної міри покарання особі, винній в вчиненні того або іншого злочину, здійснюване на основі закону й правосвідомості суддів, виходячи зі ступеня суспільної небезпеки діяння й особи, що його вчинила. А.С. Горелік відзначає, що хоча «індивідуалізація» етимологічно походить від слова «індивідуум», вона не може зводитися до обліку особистості й включає облік властивостей діяння, тому що в діянні обов'язково проявляється особистість діяча. У той же час індивідуалізація означає «процес обрання мірипокарання певної особистості» [77].

Індивідуалізація при призначенні покарання – це вибір його певного виду й розміру. Індивідуалізація покарання, як принцип, відображає специфічний підхід суду до діяння не тільки особи, що його вчинила, пов'язаним з урахуванням дуже багатьох обставин, а й часу, який одержує вираження в законі (ст. 65 КК України). Звертаючи увагу, що ні старий, ні новий КК України, не містить термін «індивідуалізація покарання», хоча його зміст має

чітке юридичне закріплення. Тут звертає на себе увагу не тільки те, що індивідуалізація покарання являє собою заснований на законі правовий принцип, але й те, що вона має моральний характер, що вимагає урахування особливостей людини, що вчинила злочин. Для суду людина – не абстракція, не суб'єкт, що порушив букву закону, а людина з усіма її особливостями, що вчинила злочинне діяння, що, в свою чергу, має свої особливості й викликане певними причинами. Здійснюваний на підставі й у межах ст. 65 КК України принцип індивідуалізації покарання дозволяє суду враховувати все різноманіття явищ і обставин об'єктивного й суб'єктивного порядку, що супроводжують злочин й характеризують особистості, що його вчинили, а також обрати законне, найбільш доцільне покарання винному.

Індивідуалізація покарання йде як би від абстрактного до конкретного, від загальних вказівок законодавця, від індивідуалізації діяння, складу злочину й обставинам, що лежать за межами складу, до особистості винного, що вчинила злочинне діяння. Особа, яка вчинила злочин, виявляється центром проблеми індивідуалізації. Загальні засади ст. 65 КК України, які повинен урахувати суд і які носять абстрактний характер, реалізуються потім у суді стосовно конкретної особи, яка вчинила злочин. Тому, як правильно відзначає І.І. Карпец, «теоретично варто розрізняти: а) індивідуалізацію покарання в законі, тобто вираження в нормах кримінального права загальних положень, в абстрактній формі зобов'язуючий суд урахувати їх у межах санкції статті закону під час призначення покарання особі, що вчинила злочин; б) індивідуалізацію покарання в суді, що означає застосування положень Загальної й Особливої частин кримінального закону під час призначення покарання конкретній особі з урахуванням особливостей особистості винного й обставин, що пом'якшують і обтяжують відповідальність» [80].

Принцип індивідуалізації реалізований, впершу чергу, в загальних засадах призначення покарання. Крім того, ряд приписів, що включають правила індивідуалізації для окремих випадків, містяться в нормах про відповідальність за незакінчену злочинну діяльність і співучасть, про

призначення окремих видів покарання, про його призначення нижче нижчої межі, умовно або з відстрочкою виконання вироку. Можливості індивідуалізації відбиті також у правилах призначення покарання за сукупністю злочинів і вироків. Однак і в перерахованих випадках індивідуалізація в остаточному підсумку зводиться до врахування діяння, особистості винного, пом'якшуючих й обтяжуючих покарання обставин, а також впливу призначеного покарання на виправлення й перевиховання засудженого.

Отже, до факторів, що впливають на індивідуалізацію покарання, варто віднести: а) діяння; б) особистість винного; в) пом'якшуючі й обтяжуючі покарання обставини; г) вплив призначеного покарання на виправлення засудженого. Всі вони перебувають у взаємозв'язку, взаємозалежності й із працею піддаються окремому аналізу. Характер і ступінь суспільної небезпеки діяння тісно пов'язані з особистістю винного, тому що є результатом її поведінки; пом'якшуючі й обтяжуючі обставини ставляться як до діяння, так і до особистості винного [82].

Принцип індивідуалізації покарання знайшов своє втілення в загальних засадах, у критеріях призначення покарання, нерідко ототожнюють поняття «призначення» і «індивідуалізація» чим порушують питання про виключення з відповідної норми кримінального закону вказівок на обов'язковість урахування судом характеру суспільної небезпеки злочинів.

Таким чином, індивідуалізуючи покарання, суд повинен постійно тримати в полі зору вимогу рівності, що тільки на перший погляд є несумісною з ідеєю індивідуалізації покарання. Насправді лише в діалектичній єдності зазначених двох вимог може бути забезпечене призначення справедливого покарання.

Якщо при схожих характеристиках вчиненого й даних про особистість засудженого помітно, що розрізняються міри впливу, слід говорити не тільки про дотримання рівності перед законом, але й про справедливість покарання. Найбільше широко індивідуалізація покарання проявляється в урахуванні особистості підсудного й обставин, що пом'якшують і обтяжують його

покарання. Вивчення особистості під час розгляду справи відіграє особливу роль для призначення покарання.

Оскільки метою покарання, крім відновлення соціальної справедливості, є виправлення засудженого й попередження вчинення нових злочинів, судом ретельно повинні бути досліджені як біологічні, так і соціальні особливості особистості. Часом на вид і розмір покарання впливають стать, вік, стан здоров'я винного. Важливе значення мають мета й мотив вчинених злочинних дій, дані, що характеризують винного.

Значною підставою для вирішення питання про міру покарання злочинця є його індивідуальні особливості: фізичний стан, характер, виховання, професія, спосіб життя, а також середовище, в якому він перебував, характер злочинного діяння і ступінь тяжкості такого діяння, форма вини тощо. Окрім цього, зазначений принцип виявляється у тому, що суд, з одного боку, застосовує суворі заходи покарання до осіб, які вчинили тяжкі й особливо тяжкі злочини, а з другого - широко застосовує міри покарання, не пов'язані з позбавленням волі до тих осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості.

Так, на думку М.С. Пузирьова, індивідуалізація виконання покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк передбачає врахування особливостей особистості кожного засудженого (його поведінки під час відбування покарання, ставлення до основних засобів виправлення і ресоціалізації) під час здійснення адміністрацією колоній карально-виправного впливу. Цей принцип тісно пов'язаний з іншими, тобто принципами раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом [83, с.211].

Таким чином, до галузевих принципів можна віднести наступні принципи: відповідальність тільки за вчинення суспільно небезпечного діяння, що передбачене законом як злочин; відповідальність тільки за наявності вини; особистий характер відповідальності; індивідуалізація кримінальної відповідальності й покарання. Найгострішим питанням, що постає перед нами є визначення принципу індивідуалізації покарання. Індивідуалізуючи покарання,

суд зобов'язаний весь час тримати під контролем вимогу рівності, що є формально несумісною з ідеєю індивідуалізації покарання. Найбільш широко індивідуалізація покарання відображається в контексті розгляду особистості підсудного та обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання даної особи. Дослідження особистості під час розгляду справи відіграє неабияку роль під час призначення покарання судом. Адже мета покарання, є не тільки відновлення соціальної справедливості, а й виправлення засудженої особи та запобігання вчиненню нових злочинів, судом ретельно повинні досліджуватися як біологічні, так і соціальні особливості особистості.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРЕЦЕДЕНТНОГО ТА КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА

3.1. Загальна характеристика принципів прецедентного права

За останні декілька років досить популярним стало питання стосовно запровадження судового прецедента в систему кримінального права України. На думку професора юридичних наук Олександра Святоцького, Україна потребує введення принципу прецедентного права в сучасну систему законодавства, адже це надасть можливість надати чіткий прогноз судових рішень та стабільність регулювання правових відносин у суспільстві. А відтак, це забезпечило б єдність судової практики, тобто застосування законів у аналогічних справах та за схожих обставин.

Прецедент – є своєрідним правилом, що встановлюється у попередній юридичній справі, який є обов'язковим чи переконливим для суду при вирішенні подальших справ із подібними питаннями або фактами [84]. Правові системи загального права надають великого значення вирішенню справ відповідно до послідовних принципових правил, щоб подібні життєві факти давали схожий і передбачуваний результат. Дотримання прецеденту є механізмом досягнення цієї мети.

Судова практика в юрисдикціях загального права є сукупністю судових та інших юридичних рішень, які можна наводити в подальшому як прецеденти. У більшості країн, включаючи більшість європейських країн, цей термін застосовується до будь-якого набору правових рішень, які керуються попередніми рішеннями, наприклад, попередніми рішеннями урядових органів.

Важливим у розвитку прецедентної практики є публікація та впорядкування рішень для використання юристами, судами та широкою громадськістю у формі нормативно-правових збірників. Хоча всі рішення з цієї

точки зору є прецедентними, деякі стають основоположними та використовуються досить часто.

Stare decisis – правовий принцип, за яким судді зобов'язані поважати прецедент, встановлений попередніми рішеннями. Ці слова походять з латинського вислову: «Стояти на вирішеному і не порушувати спокій» [84]. У правовому контексті це означає, що суди повинні дотримуватися прецеденту і не переглядати вирішені питання.

Принцип можна розділити на два компоненти:

Прийняті рішення вищестоящим судом або тим самим судом у попередній справі, є обов'язковим прецедентом, якому повинен слідувати цей суд і всі нижчі суди.

Суд може скасувати власний прецедент, але може зробити це лише у випадку, якщо є сильна підстава для цього, і навіть якщо слід керуватися загальними принципами судової системи.

Другий принцип, що стосується переконливого прецеденту, відображає широке загальне керівництво, яким суд керується при прийнятті своїх рішень [84].

Традиційно за загальним правом суд визначає закон, який застосовується в справі, шляхом тлумачення статутів та застосування прецеденту, який фіксує, як і чому попередні справи вирішені. На відміну від більшості романо-германських правових систем, системи загального права керуються доктриною *stare decisis*, згідно з якою більшість судів пов'язані своїми попередніми рішеннями у подібних справах, і всі нижчі суди повинні приймати рішення відповідно до попередніх рішень вищих судів [85]. До прикладу, в Англії Вищий і Апеляційний суди зв'язані своїми попередніми рішеннями, але Верховний Суд Сполученого Королівства може відхилятися від своїх попередніх рішень, хоча на практиці це рідко трапляється.

Загалом, вищі суди не мають прямого нагляду за поточними процедурами в судах нижчих інстанцій, оскільки вони не можуть за власною ініціативою (*sua sponte*) скасовувати рішення судів нижчих інстанцій. Як правило, сторони

можуть оскаржувати рішення (у тому числі на підставах, що чітко порушують встановлене прецедентне право) до вищих судів. Якщо суддя виступає проти прецеденту і справа не оскаржується, рішення залишиться в силі.

Як правило, судова система країни загального права складається зі звичайних судів, проміжних апеляційних судів та вищого суду. Нижчі суди ведуть практично всі судові процеси. Нижчі суди обов'язково повинні дотримуватися прецеденту, встановленого апеляційним судом у їх юрисдикції та всіх прецедентів верховного суду.

У системі федерального судочинства Сполучених Штатів проміжні апеляційні суди поділяються на тринадцять «округів», кожен з яких охоплює певний діапазон територій розміром від округу Колумбія до семи штатів. Кожна колегія суддів в апеляційному суді округу повинна виконувати попередні апеляційні рішення з того ж округу. Прецедент апеляційного суду Сполучених Штатів може бути скасований лише загальним засіданням всіх діючих суддів відповідного, чи Верховного, суду, а не просто іншою колегією з трьох суддів.

Прецедент, якого обов'язково слід дотримуватися, відомий як обов'язковий прецедент. Відповідно до доктрини *stare decisis*, нижчий суд повинен дотримуватися висновків щодо застосування закону, винесених вищими судами, які знаходяться в межах тих справ, які заслуховує суд. У судах штатів та федеральних судах США юрисдикція почасти географічно поділяється між місцевими судами, деякі з яких потрапляють на територію регіонального апеляційного суду. Всі апеляційні суди потрапляють до юрисдикції вищого суду (Верховного). За визначенням, рішення нижчих судів не є обов'язковими для вищих судів у системі, але й рішення апеляційних судів є обов'язковими тільки для місцевих судів свого округу. Окрім того, суди повинні безапелювано дотримуватися своїх власних позицій, висловлених раніше.

За законом обов'язковий прецедент є прецедентом, якого слід дотримуватися усім нижчим судам у рамках правових систем загального права.

В англійському праві це, як правило, встановлюється рішенням вищого суду, наприклад, Верховного суду Сполученого Королівства, який перейняв судові функції Палати лордів у 2009 році.

У країнах романо-германської правової сім'ї (континентального права) та змішаних правових системах прецедент не є обов'язковим, але судова практика так чи інакше враховується судами.

Переконливий прецедент – це прецедент або інше юридичне встановлення, яке не є обов'язковим прецедентом, але визнається корисним або доречним, і тому суддя може керуватися ним при прийнятті рішення у справі. Переконливими прецедентами є справи, вирішені нижчими, однорівневими судами, або вищими судами з інших географічних юрисдикцій; позиції, сформульовані в інших паралельних судових системах, авторитетні або догматичні твердження, наукові трактати чи огляди академічного права, а в деяких виняткових випадках – судові справи інших держав, міжнародних судових органів тощо.

У випадках, коли по даній справі ще не було прецеденту суди часто покладаються на переконливий прецедент судів інших юрисдикцій, які раніше займалися подібними питаннями. Переконливий прецедент може стати обов'язковим через його застосування вищим судом.

Юрисдикційна розбіжність: різні географічні регіони або рівні федералізму. Якщо два суди перебувають у різних, паралельних юрисдикціях, конфлікту не існує і можуть мати місце дві лінії прецеденту. На суди в одній юрисдикції впливають рішення в інших, і, зокрема, кращі правила можуть бути прийняті з часом.

Розбиття між різними сферами права. Суди намагаються сформулювати загальне право як «безшовну мережу», щоб принципи в одній сфері права застосовувались і до інших галузей. Проте рівномірно цей принцип не застосовується. Наприклад, термін може мати різні визначення в різних сферах права, або можуть застосовуватися різні правила, щоб питання мало різні відповіді в різних правових контекстах. Судді намагаються звести до мінімуму

ці конфлікти, але вони виникають час від часу, і за принципами *stare decisis* можуть тривати деякий час.

Різні ролі судової практики в романо-германському праві та традиціях загального права створюють відмінності у способі прийняття судами рішень. Суди загального права детально роз'яснюють юридичне обґрунтування своїх рішень, містять цитати як законодавства, так і попередніх відповідних рішень, і — почасти — викладення більш широких правових принципів. Це називається лат. *ratio decidendi* і становить прецедент, обов'язковий для інших судів; подальші аналізи, які не обов'язково необхідні для визначення поточної справи, називаються лат. *obiter dicta*, які мають переконливі твердження, але не є технічно обов'язковими. Рішення у континентальних правових системах, короткі, посилаються лише на закони. Причиною такої відмінності є те, що романо-германські юрисдикції застосовують законодавчий позитивізм — крайню форму юридичного позитивізму — яка вважає, що законодавство є єдиним дієвим джерелом права, оскільки воно демократично проголошене; отже, роль правосуддя не в тому, щоб створити закон, а скоріше, тлумачити та застосовувати закон, тому їх рішення повинні це відображати.

Stare decisis, як правило, не є доктриною, що використовується в континентальних системах, оскільки вона суперечить законодавчо-позитивістському принципу, згідно з яким лише з законодавства може утворюватися право. Замість цього романо-германські правові сім'ї спираються на доктрину *jurisprudence constante*, згідно з якою якщо суд вирішив послідовну лінію справ, які спираються на ті ж самі правові позиції та обґрунтовані міркування, то попередні рішення є дуже переконливими, але не визначають суть відповідного права. Ця доктрина схожа на *stare decisis*, оскільки передбачає, що рішення суду повинно приводити до однорідних і передбачуваних результатів. На практиці необхідність передбачуваності означає, що нижчі суди зазвичай керуються прецедентами вищих судів.

Окремі автори вважають, що Україна поступово рухається до прецедентної системи права. Проблемним питанням залишається реєстрація

рішень, адже в різних регіонах країни виносять абсолютно різні рішення з одного й того ж питання.

Судові прецеденти виконують значну роль у правовому регулюванні, оскільки завдяки ним конкретизуються закони, заповнюються прогалини в праві. Прецедентами в Україні пропонується визнати рішення Конституційного Суду України та Верховного Суду України.

Поступово обґрунтовується позиція, що судова практика вже є джерелом права. Прихильники такого підходу вважають, що до числа судових актів, які містять нормативні приписи, можуть бути віднесені: рішення Конституційного Суду України; нормативні тлумачення Пленуму Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів; рішення судів загальної юрисдикції, що скасовують дію нормативних актів; рішення судів щодо аналогії закону та права, а також на основі норм права, що містять оціночні поняття; рішення Європейського суду з прав людини [85].

Олександр Святоцький вважає, що в Україні функціонують кілька різновидів прецедентів: висновки Верховного Суду України, так звані «квазіпрецеденти», рішення Європейського суду з прав людини, що є класичним різновидом прецеденту, а також рішення Конституційного суду України, що є прецедентами тлумачення [85].

Загалом, практика застосування прецедентного права має досить вагомий внесок в створення не тільки історії кримінального законодавства сім'ї прецедентного права, а й значний вплив на запровадження імплементаційних норм в законодавство інших держав. Ми схиляємось до пропозиції Олександра Святоцького щодо запровадження даної системи в нашій державі, що дало б змогу вдосконалити систему призначення відповідальності та призвело б до її систематизації в подальшому. Адже, основним та найважливішим кроком до розвитку міцної та розвинутої держави є вирішення насамперед питань що стосуються саме суспільного ладу. Це дало б змогу повноцінно використовувати досвід минулих років у сфері призначення кримінальних

покарань, щоб полегшити роботу правоохоронних органів та судової системи загалом.

3.2. Порівняння системи принципів кримінального права України та системи кримінального права країн Європейського Союзу

Вирішуючи питання імплементації законодавства, необхідно здійснити порівняльну характеристику законодавства деяких країн Європейського Союзу та кримінального законодавства України. На сьогоднішній день виділяють цілу низку розвинутих країн, що входять до складу Європейського Союзу. Та ми вважаємо, що найкращим порівнянням із кримінальним законодавством України можуть бути такі країни, як – Франція, Німеччина та Італія. Кожна з цих країн має досить стару, але в той же час розвинену законодавчу систему.

Отож, пропонуємо розглянути та дослідити принципи на яких саме ґрунтується кримінальне законодавство кожної з даних країн та порівняти їх із законодавством України.

Оскільки, батьківщиною континентальної правової сім'ї вважають Францію, а тому закону в цій державі відведено чільне місце серед джерел кримінального права. На сьогоднішній день провідним джерелом французького кримінального права з 1 березня 1994 р. вважають Кримінальний кодекс (КК) Франції, прийнятий у 1992 р.

Чинний КК Франції, як і кодекси 1791 і 1810 рр., відкидає загальне визначення поняття злочинного діяння, хоча окремі його ознаки можна виокремити в змісті норм Загальної та Особливої частин, наприклад, тяжкість злочинного діяння (ст. 111–1 КК Франції), винність (ст. 121–3 КК Франції), вік кримінальної відповідальності (ст. 122-8 КК Франції), неосудність, що виключає кримінальну відповідальність (ст. 122– 1 КК Франції) [86].

У Французькому кримінальному законі поняття й ознаки злочину традиційно досліджують у межах кримінально-правової доктрини.

Таким чином, у теорії французького кримінального права немає не лише єдиного поняття злочинного діяння, а й спільної думки стосовно його ключових ознак і структурних елементів.

До прикладу, статті 66 та 66-1 закріплюють принципи того, що ніхто не може бути свавільно позбавлений свободи або засуджений до смертної кари. Звісно, порівнюючи Конституції України та Франції, можна відзначити, що остання є менш деталізованою, оскільки в засадничих положеннях, що стосуються безпосередньо особи, відсилає до Декларації прав людини і громадянина 1789 року.

Наприклад, принцип презумпції невинуватості сформульований у ст. 9 Декларації таким чином, що взагалі не містить згадки про поняття будь-яких неправомірних діянь. Однак, як ми можемо побачити, доволі нечасте застосування в Конституції Франції категорій злочину або проступку не заважає ефективному функціонуванню законодавства про кримінальну відповідальність цієї країни, оскільки нормами Кримінального кодексу Франції прямо не встановлено принцип системної узгодженості із нормами Основного Закону.

У Декларації 1789 р були вперше у французькому праві сформульовані важливі кримінально-правові принципи. Так, в ній закріплювався принцип, згідно з яким "все, що не заборонено законом, не може зустрічати перешкоди, і ніхто не може бути примушений до виконання того, що законом не встановлено" (ст. 5). Тут же міститься і інше, не менш значуще, правило: "Ніхто не може бути звинувачений, заарештований або взятий під варту інакше, як у випадках, визначених законом, і в формі, їм запропонованої" (ст. 7). Декларація забороняє карати інакше, ніж "на підставі закону, прийнятого і оприлюдненого до вчинення проступку і законним чином застосовуваного" (ст. 8), і проголошує принцип рівності всіх громадян перед законом: "Закон повинен бути однаковим для всіх, захищає він або карає" (ст. 6). Вперше конституційне значення набув принцип презумпції невинуватості, що має важливе міжгалузеве значення (ст. 9): "Кожна людина вважається невинною доти, поки він не буде оголошений

винним". Відповідно до Декларації виключається можливість притягнення до кримінальної відповідальності лише за думки, погляди, переконання: ніхто не може утискати за його погляди, навіть релігійні, якщо їх прояв чи не порушує громадського порядку, встановленого законом (ст. 10). КК 1992 р багато в чому розвиває положення свого попередника - Кодексу 1810 р докладно регламентуючи питання дії кримінального закону в часі і в просторі, ввівши кримінальну відповідальність юридичних осіб та розробивши для цих суб'єктів кримінальної відповідальності спеціальну систему покарань, уточнивши поняття неосудності і ввівши поняття зменшеної осудності, встановивши нові обставини, що виключають кримінальну відповідальність (крайня необхідність, помилка в праві), закріпивши принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності і запропонувавши судді великий вибір способів такої індивідуалізації.

Ухвалення нового КК ознаменувало перехід Франції на якісно новий рівень розвитку кримінального права, для якого пріоритетом стають загальнолюдські цінності, примат міжнародного права над внутрішньодержавним, суворе дотримання принципу законності, адекватність заходів боротьби з найбільш небезпечними злочинами сьогодення. Розробка нових принципів кримінального права почалася з перших тижнів Великої французької революції кінця XVIII ст. У найважливішому документі цього часу – Декларації прав людини і громадянина — майже в кожному з її 17 пунктів є положення, які прямо або побічно торкаються питань кримінального права і процесу, забезпечення законності і правосуддя:

1. Законодавча заборона суспільно шкідливих дій («закон має право забороняти лише дії, шкідливі для суспільства»).

2. Неприпустимість притягнення до кримінальної відповідальності інакше, ніж на підставі закону («ніхто не може підлягати звинуваченню, затриманню або ув'язненню інакше як у випадках, передбачених законом, і у приписаних ним формах»).

3. Караність діянь встановлюється тільки законом.

4. Гуманізм кримінального покарання («закон має встановлювати покарання лише строго і беззаперечно необхідні»).

5. Неприпустимість зворотньої дії кримінального закону («ніхто не може бути покараний інакше, як у силу закону, прийнятого та оприлюдненого до здійснення правопорушення і відповідно застосованого»).

Основним матеріальним критерієм диференціації злочинних діянь слугує тяжкість діяння (раніше до таких критеріїв належали вид і розмір покарання, передбаченого за здійснення злочинного діяння). Залежно від ступеня тяжкості всі злочинні діяння поділяються на три групи: злочини, проступки, порушення. У системі покарання за злочинні діяння існує поділ на кримінальні та виправні покарання. У системі проступків, визначеній положенням КК Франції, переважну більшість становлять покарання виправного характеру, зокрема тюремне ув'язнення на строк до десяти років або штраф. Якщо проступок карається тюремним ув'язненням, можуть бути призначені одне або кілька покарань у вигляді позбавлення або обмеження таких прав, як позбавлення прав водія строком не більше ніж на п'ять років (воно може стосуватися тільки права водія на водіння поза професійною діяльністю) (п. 1); заборона на керування деякими транспортними засобами на строк не більше ніж на п'ять років (п. 2); анулювання прав водія із заборonoю не більш ніж на п'ять років домагатися видачі нових прав (п. 3); конфіскація одного або кількох транспортних засобів, що належать засудженому (п. 4); заборона на строк не більше ніж на один рік використання одного або кількох транспортних засобів, що належать засудженому (п. 5); заборона на строк не більш як на п'ять років володіти або носити зброю, для чого потрібен дозвіл (п. 6); конфіскація однієї або кількох одиниць зброї, що належать засудженому або якими він вільно розпоряджається (п. 7); позбавлення дозволу на полювання із заборonoю не більше ніж на п'ять років домагатися видачі нового дозволу (п. 8); заборона на строк не більше п'яти років видавати чеки (за певними винятками) і користуватися кредитними картками (п. 9); конфіскація предмета, який

використовувався або призначався для вчинення злочинного діяння, або предмета, що є його наслідком (п. 10 ст. 131–6).

Покарання у вигляді позбавлення або обмеження прав, визначені в ст. 131–6 КК Франції, можуть бути також призначені за проступки, які караються лише штрафом (ст. 131–7 КК Франції). Якщо проступок карається тюремним ув'язненням, суд може, за згодою підсудного, призначити виконання протягом строку від 40 до 240 год неоплачуваної роботи в громадських інтересах на користь державної юридичної особи або якоїсь асоціації, що має право здійснювати роботи в громадських інтересах (ст. 131–8 КК Франції).

Покарання тюремним ув'язненням не може бути призначене разом з іншим покаранням у вигляді позбавлення або обмеження прав, а також із покаранням у вигляді виконання роботи в громадських інтересах. Таке покарання, як штраф, призначають лише з урахуванням майнового стану особи: його доходів і майнових обов'язків. За вчинення проступків кодекс нерідко передбачає позбавлення волі та штраф.

У контексті вивчення підстав кримінальної відповідальності необхідно звернути увагу на те, що в КК Франції не визначено поняття складу злочину. Натомість ідеться про різні складові – три елементи злочину: легальний – діяння, закріплене в законі; матеріальний – об'єктивні ознаки злочинного діяння; моральний – суб'єктивні ознаки злочинного діяння. Необхідною ознакою злочинного діяння визнано винність (вину) [86, с. 148].

Про злочини або проступки не йдеться за умов відсутності умислу щодо їх скоєння. Крім того, у нормах КК Франції константовано скоєння проступку в разі: ненавмисного створення небезпеки іншій людині; необережності, недбалості (ст. 121–3 КК Франції) [86, с.191].

У положеннях кримінального права наявна вихідна позиція про поняття загальної (мінімальної) вини. Загальна вина – це той мінімум психологічної ознаки, без якої не може бути вчинене злочинне діяння. Цей мінімум виявляється в простому вольовому моменті, за яким будь-яке діяння осудної особи (за винятком форс-мажорних обставин або непереборної сили) є

вольовим актом, оскільки у власне діянні наявний не лише матеріальний, а й психологічний елемент.

Теорія французького кримінального права передбачає різні ступені умислу: навмисний (формується протягом більш-менш тривалого часу) та спеціальний (вимагає здійснення діяння з певною метою). Ненавмисна вина наявна тоді, коли поведінка виконавця є усвідомленою та бажаною, проте останній не намагається досягти жодних шкідливих наслідків.

У юридичній доктрині Франції наявні намагання ввести проміжну між умислом і необережністю форму вини – непробачувану необережність, за якої особа усвідомлено йде на ризик, небезпечний для іншої людини, сподіваючись водночас, що вона нікому не завдасть шкоди.

Таким чином, притягнення до кримінальної відповідальності зумовлено лише наявністю вказаних ознак злочинного діяння. Положення сучасного КК Франції законодавець максимально наблизив до норм і принципів міжнародного кримінального права, передбачених міжнародними угодами, у яких кримінальні проступки постають як складова триланкової системи поділу злочинних діянь [86, с.208].

До репрезентантів романо-германської правової сім'ї належить також Федеративна республіка Німеччина (ФРН). Особливістю кримінального права Німеччини є його неповна кодифікація, оскільки паралельно з КК ФРН – кодифікованим актом існує чимало інших приписів, що передбачають за певні діяння покарання та розміщені в законах так званого додаткового права. Джерелами кримінального права ФРН є: 1) Конституція Німеччини 1949 р.; 2) КК Німеччини 1871 р., що ґрунтується на Прусському кримінальному уложенні 1851 р., КК ФРН від 13 листопада 1998 р.; 3) федеральні кримінальні закони, які містять норми щодо регулювання публічно- або цивільно-правових відносин, а в окремих випадках і кримінально-правових відносин; 4) кримінальне законодавство земель, відображене в постановах, що конкретизують відповідальність за правопорушення; 5) іноземне кримінальне законодавство. Відповідно до положень КК ФРН, протиправні діяння поділяються на злочини

та проступки. Проступками визнано протиправні діяння, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від одного року та менше або штраф. До таких діянь належать: порушення офіційних оголошень, заняття забороненою проституцією, погроза злочином, використання неправдивих свідоцтв про стан здоров'я тощо. Розкриваючи сутність зазначених діянь, законодавець використовує спільне для них словосполучення «протиправні діяння». В основу проекту цього кодексу покладено Пруський кримінальний кодекс 1851 р. зі змінами. Кримінальний кодекс 1871 р. в основному відповідав теоретичним концепціям класичної школи буржуазного кримінального права, декларуючи формально- демократичні принципи буржуазної законності й ретельно регламентуючи інститути Загальної та Особливої частин кримінального права. У ньому закріплено принцип, відповідно до якого підлягали покаранню тільки діяння, недвозначно заборонені законом на момент їх скоєння. Незабаром після утворення в 1949 р. Федеративної Республіки Німеччини почалася підготовка реформи КК 1871 р., спрямована на пристосування кримінального законодавства до потреб розвитку країни. У прийнятій у 1949 р. Конституції ФРН містяться важливі кримінально-правові положення: наприклад, ст.102 Конституції скасувала страту, ст. 103 проголосила головною вимогою принцип законності («діяння підлягає покаранню, якщо його караність була встановлена законом до здійснення діяння»), установила «ніхто не може бути покараним за те саме діяння на підставі загального кримінального закону», ст.104 допускає позбавлення волі тільки на підставі кримінального закону й за вироком суду.

Відповідно до § 15 КК ФРН, карається тільки умисна дія, якщо закон прямо не передбачає покарання за необережну дію. Щодо форм вини зазначено: по-перше, якщо хтось під час учинення діяння не знає про обставину, яка стосується передбаченого законом складу злочину, то він діє ненавмисно; по-друге, той, хто під час учинення діяння помилково сприймає обставини, що могли б становити склад злочину, передбаченого більш м'яким законом, може бути покараний за умисне вчинення діяння саме за більш м'яким законом.

Отже, кримінально-правовій доктрині притаманна вина у формі умислу та необережності. Умисел може бути прямим і непрямим (побічним). Прямий умисел має два різновиди: перший, коли особа усвідомлює своє діяння, його наслідки та бажає не тільки його вчинити, а й досягти передбачуваних наслідків; у другому разі вважається, що той, хто, діючи, знає чи передбачає наслідок, теж не має права посилатися на небажання передбачуваного наслідку. Необережність наявна, якщо особа не передбачає, що її діяння відповідає складу злочину, хоча могла це передбачати, а тому могла усвідомлювати протиправність своєї поведінки [86, с.198].

У теорії кримінального права ФРН розрізняють два види необережності: неусвідомлювану (особа взагалі не передбачає можливості настання злочинного наслідку) й усвідомлювану (особа передбачає можливість настання злочинного наслідку, проте вважає, що цього не станеться). Завдяки пануючій в іноземному кримінальному праві презумпції, за якої більшість людей здатна усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, головну увагу приділено пошуку тих підстав, які виключають або зменшують осудність.

Згідно з § 20 КК ФРН, без вини діє той, хто вчиняє діяння внаслідок хворобливого психічного розладу, глибокого розладу свідомості, недоумства чи іншого важкого психічного відхилення й нездатний усвідомлювати протиправність діяння чи діяти з усвідомленням його протиправності. Якщо з однієї із зазначених у § 20 КК ФРН причин здатність особи усвідомлювати протиправність діяння чи діяти відповідно до цього була суттєво змінена під час учинення діяння, то покарання може бути пом'якшено.

Нормами Кримінально-процесуального кодексу ФРН регламентовано особливості кримінального провадження щодо проступків. Прокурор має право за згодою уповноваженого на відкриття судового розгляду суду відмовитися від переслідування в провадженні проступків, якщо вина особи, яка скоїла це діяння, є незначною і не існує публічного інтересу в переслідуванні [86, с.167].

До того ж, положення § 153 КПК ФРН передбачають умовне припинення кримінального провадження за наявності погодження суду й обвинуваченого

всіх проступках під час винесення постанови про зобов'язання виплати із зазначенням грошової суми на користь організації або казни, посиленням на докладені зусилля для досягнення згоди між особою, яка вчинила неправомірне діяння, та потерпілим шляхом компенсації завданої шкоди. Прокуратура в такому разі має право відмовитися від пред'явлення обвинувачення, якщо цієї постанови достатньо для того, щоб не привертати увагу громадськості до кримінального переслідування, та за умов, що цьому не перешкоджає тяжкість вини. Зазначені вище положення доповнює Закон ФРН «Про третейські суди в громадах» від 13 вересня 1990 р., відповідно до якого прокурор має право передати справу до третейського суду, якщо в результаті цього можна очікувати на позасудове рішення, зокрема відшкодування або укладання угоди між особою, яка скоїла діяння, та потерпілим у разі незацікавленості громадськості в пред'явленні цивільного позову.

Ці дві норми застосовуються відповідно до певних майнових деліктів. Законодавець вважає, що подібні випадки зазвичай не призводять до подання заяви (повідомлення), а можуть бути вирішені в межах цивільного права або несудовим шляхом. Дане рішення зумовлено тим, що лише кримінальне право орієнтоване на принцип винуватості, захист прав і свобод усіх членів суспільства, розгляд людини як відповідального громадянина цього суспільства. Положення кримінально-правового характеру своїми вимогами й санкціями спрямовують людину на правосвідомість і дисципліну.

Згідно з результатами вищевикладеного, доцільно зробити такі висновки: ФРН є державою «писаного права», у якій закон у широкому значенні завжди розглядався як керівне джерело. Ієрархічність системи кримінального права ФРН підтверджує наявність у її основі конституційних норм і міжнародно-правових актів. Кримінально-правові норми загалом мають принциповий характер, виражений у гармонізації меж покарання з урахуванням пріоритетності принципів охорони життя людини, її недоторканності, особистої свободи. Засадою класифікації злочинних діянь, зокрема поділу їх на злочини

та проступки, слугує формальна ознака – покарання у вигляді позбавлення волі терміном менше року або штрафу [86, с.96].

Основним елементом злочинного діяння є, передусім, дія чи бездіяльність, тобто поведінка людини. Бездіяльність уважають діянням у кримінально-правовому сенсі, коли бездіяльна особа: а) має можливість активно діяти; б) усвідомлює цю можливість і на підставі закону зобов'язана активно діяти. Ознакою злочинного діяння є також протиправність, тобто будь-яке діяння, яке має ознаки «складу закону», об'єктивні та суб'єктивні передумови поведінки, необхідні для визнання злочинного діяння.

Правова система Італії відноситься до континентальної системи, тому джерелом права є закон, під яким слід розуміти "акти, видані державними органами, що здійснюють відповідно до Конституції законодавчу функцію", і акти делегованого законодавства. Перші в італійській юридичній літературі отримали назву формальних законів, або законів у власному розумінні цього слова, другі - матеріальних законів.

Систему джерел права Італії взагалі і кримінального права зокрема характеризують їх суворі ієрархічність і провідне значення кодифікованого законодавства.

Вищу юридичну силу серед джерел права Італії має Конституція, прийнята в 1947 р. На одному щаблі з Конституцією стоять конституційні закони. Потім йдуть закони держави у власному розумінні цього слова, а за законами – підзаконні акти. Ієрархія законодавчих актів передбачає суворе верховенство норм актів вищого порядку над нормами актів нижчого порядку.

Основна і найбільш істотна частина правових норм зосереджена в систематизованому законодавстві - кодексах. В ієрархії джерел права Італії кодекси займають другу сходинку після Конституції, а поодинокі закони і підзаконні акти лише доповнюють і змінюють діючі кодекси або, якщо вони не включаються в структуру кодексів, додаються до них і не можуть розглядатися у відриві від них [85, с.203].

Згідно ст. 117 Конституції Італії до джерел кримінального права не відносяться регіональні норми. Так само як і у всіх країнах континентальної системи права, в Італії звичай, судова та адміністративна практика формально усуваються з числа джерел кримінального права. До джерел італійського кримінального права відносяться не тільки кримінальні закони, а й акти, які стосуються іншим галузям законодавства і включають кримінально-правових норм.

В ієрархії джерел кримінального права Італії Конституція займає чільне місце. Італійська Конституція є "жорсткою", що передбачає складну процедуру її зміни нормами того ж рангу і усунення з системи законодавства правових актів, що не відповідають Основному закону держави. Це завдання покладається на Конституційний суд. У зв'язку з тим що італійська Конституція 1947 є однією з найдемократичніших конституцій країн Заходу, а суперечать Конституції положення чинного КК Італії, прийнятого в 1930 р, на думку більшості італійських юристів, до сих пір не усунені, діяльність Конституційного суду набуває особливого значення в розвитку кримінального законодавства країни.

Конституція як джерело кримінального права проголошує, по-перше, принципи, що мають типово кримінально-правовий зміст, і, по-друге, принципи, які встановлюють цінності, які є об'єктом захисту держави, в тому числі і кримінально-правова заходами.

До кримінально-правовим принципам, закріпленим Конституцією Італії, відносяться наступні.

1. Принцип законності- традиційний принцип буржуазного кримінального права "nullum crimen sine lege"(ч. 1, 3 ст. 25 Конституції, ст. 1, 199 КК). З цього принципу випливає принцип точного визначення в законі всіх ознак злочинного діяння, тобто заборона аналогії.

2. Принцип караності злочинця на підставі того закону, який діяв на час вчинення злочину, і заборона надання зворотної сили закону, він посилює відповідальність за вчинене діяння. Однак, якщо закон, прийнятий після скоєння

злочину, пом'якшує відповідальність, він підлягає застосуванню (ч. 2 ст. 25 Конституції, ст. 2 КК).

- 3. Принцип персональної кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 27 Конституції). Потрібно відзначити, що італійські юристи по-різному розуміють зміст цього принципу. Частина теоретиків вважають, що принцип персональної кримінальної відповідальності містить заборону кримінальної відповідальності за дії інших осіб, кримінальної відповідальності юридичних осіб та призначення колективних покарань. На такій же позиції стоїть і Конституційний суд Італії. Інші вчені пов'язують принцип персональної кримінальної відповідальності з принципом вини, висловлюючись проти збереження в КК випадків об'єктивного зобов'язання.

- 4. Принцип гуманності покарання (ч. 3 ст. 27 Конституції).

- 5. Принцип заборони екстрадиції за політичні злочини і в інших випадках, пре, (розсуд міжнародними конвенціями (ст. 10, 26 Конституції, ст. 13 КК)[86, с.318].

Основним джерелом кримінального права Італії є КК, прийнятий в 1930 р і вступив в законну чинності 1 липня 1931 р КК 1930 був другим кодексом в історії італійського держави після його об'єднання в 60-х рр. XIX ст. Перший КК країни був прийнятий в 1889 р отримав назву КК Дзанарделлі (по імені міністра юстиції, який очолив роботу над його складанням). КК 1889 року було засновано на принципах неокласичної школи кримінального права.

Як зазначають італійські дослідники права, цікавою особливістю КК 1889 р стало відсутність уваги до етико-догматичного змісту будь-якої релігії, в тому числі католицької, в результаті чого охорона релігійних цінностей і діяльності служителів культури перестала бути першочерговим для кримінального права.

В області злочинності і караності КК 1889 р. ґрунтувався на принципах винності у вчиненні злочину, караності лише за злочин і пропорційності покарання і злочину. КК пом'якшив систему покарань і виключив з неї смертну кару. Питання про розробку нового КК постало після Першої світової війни,

напередодні приходу до влади Муссоліні і встановлення фашистської диктатури.

У 1921 р був опублікований проект КК, розроблений теоретиком соціологічної школи кримінального права Е. Феррі, в якому знайшли своє юридичне вираження постулати позитивістського напрямку.

Е. Феррі визнавав відповідальність і покарання не в традиційному сенсі, а як міру захисту від будь-якого "соціально небезпечного" особи, яка повинна піддаватися "заходам безпеки". Проект КК не робив відмінності між душевнохворим і здоровою людиною, повнолітнім і неповнолітнім. У проекті КК Е. Феррі запропонував класифікацію злочинців, виходячи з біологічних і психологічних властивостей особистості, відповідно до якої до особи застосовувалися заходи кримінальної репресії. Проект Е. Феррі викликав численні вчені дискусії і не був схвалений[87, с.205].

В італійському КК 1930 відбилася спадкоємність між новим і старим законодавством, в результаті чого виникла третя школа кримінального права, названа еkleктичною школою (основні теоретики - Карневале, Алім, Маназіні). Ця школа спробувала поєднати принципи класичної школи і позитивістського напрямку. Результатом такого компромісу стало закріплення в італійському КК дуалістичної системи кримінальної відповідальності, згідно з якою до осіб, винних у скоєнні злочину, застосовується покарання, а до осіб, визнаних судом "соціально небезпечними", застосовуються заходи безпеки.

За своєю структурою КК будується за звичайним зразком кодексів країн континентальної системи права. Кодекс має Загальну і Особливу частини, що складаються з розділів. Загальна частина становить кн. I КК і включає розділи:

У Загальній частині КК, де йдеться про кримінальну законі, злочин і покарання, міститься ряд ліберально-демократичних принципів, розроблених представниками класичного напрямку. Однак до сих пір в італійському КК зберігаються положення, що виникли під впливом позитивістського напрямку. Так, чинна редакція КК регламентує можливість визнання у особи "звичності", "професіоналізму" і "схильності" до злочину і застосування до такої особи

"заходів безпеки" (ст. 102- 109 КК). Частина 2 ст. 202 допускає застосування заходів безпеки до "соціально небезпечним" особам за дії, які не передбачені законом в якості злочинних, а ст. 205 КК допускає застосування заходів безпеки навіть до осіб, виправданим судом. В даний час ці норми застосовуються в судовій практиці Італії вкрай рідко.

В цілому Загальна частина італійського КК характеризується досить повної і послідовної регламентацією основних інститутів кримінального права.

Особлива частина КК викладена в двох книгах. Книга II названа "Про злочини зокрема" і складається з 12 розділів:

Книга III названа "Про проступки зокрема" і складається з двох розділів: "Про поліцейських проступки" та "Про проступки", що стосуються соціальної діяльності публічної влади.

Оскільки КК 1930 був прийнятий в період диктатури, він відображав ідеологію тоталітарного режиму. Кримінальне законодавство цього періоду характеризується насамперед створенням зростаючої репресії по відношенню до осіб, які вчинили злочини проти держави.

КК 1930, визначаючи державні злочини, замінив поняття політичного злочину як посягання на "безпеку держави" по КК 1889 на поняття посягання на "особистість держави", тим самим підкреслюючи його авторитет. В основу системи державних злочинів лягла так звана "антропоморфічні" концепція держави, що передбачає захист держави не тільки від дій, що загрожують його існуванню, а й від дій, що загрожують також ідеології і етики.

Тоталітарна держава характеризується авторитаризмом в політиці і серйозним втручанням в економіку, тобто прагне стати вищим регулятором політичної, економічної і соціальної життя. Тому в КК 1930 велика увага приділена політичним злочинам, а також збільшено кількість діянь, визнаних законом економічними злочинами, включено значну кількість норм, які стосуються захисту панівної суспільної моралі [87, с.239].

Після падіння фашизму в КК були внесені значні зміни. У серпні 1944 р була скасована смертна кара: закон замінив її на довічне ув'язнення. Декретом -

Законом від 10 травня 1945 року - були змінені багато норм про злочини проти громадської безпеки та власності. Закон від 11 листопада 1947 вніс зміни в поняття злочинів і проступків проти конституційних установлений держави. Численні зміни торкнулися злочинів, які зазіхають на уряд і парламент. Однак все реформи не торкнулися структури КК, яка в основному залишилася незмінною.

Спроби розробити новий КК країни робилися в 1945-1950, 1960 і 1968 рр. Незважаючи на те, що жоден з проектів не був прийнятий, ця робота, на думку італійських юристів, внесла значний внесок у подальший розвиток доктрини кримінального права Італії.

Модернізація КК, що почалася після Другої світової війни і триває до теперішнього часу, проводиться шляхом прийняття законів і декретів, що змінюють окремі кримінально-правові норми. Істотним результатом цих реформ стала гуманізація КК шляхом депеналізацію малозначних діянь, скорочення застосування позбавлення волі за рахунок призначення фінансових санкцій. В італійській юридичній літературі виділяють три основні періоди реформування італійського кримінального законодавства: в період з 1950 по 1974 рр. основний зміст законів було підпорядковане роботі по попередженню злочинності; закони, прийняті в період з 1974 по 1980 рр., були спрямовані головним чином на боротьбу з груповою злочинністю; а з 1980 року по теперішній час основним змістом прийнятих законів є депеналізація малозначних діянь при збереженні тенденції посилення відповідальності за різні види організованих злочинів.

В останнє двадцятиріччя італійський законодавець зосередив основну увагу на боротьбі з такими небезпечними діяннями, як екологічна та так звана "беловоротничкова" злочинність, наркобізнес, організована злочинність. В силу специфіки внутрішніх проблем в Італії розвиток кримінального законодавства йде по шляху, з одного боку, реформ, що підсилюють гарантії захисту особистості, що є основною лінією кримінально-правової політики, а з іншого боку, контрреформ, які зачіпають деякі свободи особистості в цілях

захисту суспільства від організованої злочинності, що втілюється в "надзвичайному законодавстві".

Закон від 24 листопада 1981 р депеналізував ряд діянь, в той же час вказав серію кримінальних економічних діянь, що виключають депеналізацію і застосування альтернативних санкцій у вигляді часткового обмеження волі або грошових штрафів. До таких діянь відносяться порушення норм у сфері охорони навколишнього середовища, в галузі будівництва та охорони праці.

Норми "надзвичайного законодавства" носять тимчасовий характер і в перспективі повинні бути скасовані, так як, на думку італійських юристів, антитерористичне законодавство і заходи по боротьбі з організованою злочинністю похитнули основні принципи кримінально-правової системи, включаючи конституційні. Це виражається в переважанні обліку суб'єктивних критеріїв при кваліфікації тяжких діянь з метою застосування більш суворих заходів покарання, в тенденції посилення покарань шляхом збільшення застосування довічного тюремного ув'язнення і підвищення встановленого розміру покарання. При цьому більшість законів по боротьбі з тероризмом і організованою злочинністю було прийнято без розгляду Конституційним судом питання про їх відповідність Конституції [87, с.287].

До кодифікованим джерел кримінального права Італії крім КК відносяться: Кодекс про військові злочини в мирний час, а також Пенітенціарне укладення 1975 року, яке регламентує умови і порядок призначення санкцій, альтернативних позбавленню волі (передача на поруки, домашній арешт, обмеження волі), а також інститут дострокового звільнення.

Наступну після кодексів щабель в ієрархії джерел кримінального права Італії займають підзаконні акти, тобто акти, які видаються виконавчими органами в порядку здійснення ними розпорядчої діяльності. Як і в багатьох країнах Заходу, в Італії в даний час діє тенденція посилення виконавчої влади за рахунок законодавчої.

Конституція Італії наділяє Уряд правом видавати акти, які мають силу закону. Так, згідно зі ст. 76 Конституції здійснення законодавчої функції може

бути делеговане уряду, але обов'язково "із зазначенням керівних принципів і критеріїв і виключно на обмежений час і щодо обмеженого кола питань". Акти делегованого законодавства в Італії називають законодавчими декретами.

Також згідно зі ст. 77 Конституції уряд є повноважним видавати "у випадках необхідності і терміновості" положення, що наділяються силою закону і звані "декретами-законами". Однак декрети-закони повинні бути представлені в день прийняття на затвердження до парламенту. Згідно ст. 87 Конституції Президент Республіки також має право видавати декрети, які мають силу закону.

Разом з тим законодавчі декрети і декрети-закони в Італії, не будучи законами в формальному сенсі слова, оскільки вони не є результатом нормального законодавчого процесу, ні в чому не поступаються закону з точки зору матеріального змісту та юридичної сили.

Характеризуючи законодавство Італії, слід зазначити, що останнім часом збільшується кількість постанов звичайного суду, що ставлять перед Конституційним судом проблему конституційності кримінальних приписів. Такий стан частково впливає з недоліків законодавчої техніки, в силу чого виникають протиріччя, прогалини, двозначності в законодавстві, що створюють для суддів труднощі в процесі його застосування.

Як зазначалося раніше, в Італії судовий прецедент не відноситься до числа джерел кримінального права. Повноваження суду обмежуються цілком тлумаченням і застосуванням правових норм. Дане в судовому рішенні тлумачення правової норми має обов'язкову силу тільки для вирішення судом кримінальної справи і для сторін, в ньому беруть участь. Це рішення теоретично і юридично не пов'язує суддю при розгляді аналогічних справ у майбутньому. Зазначене правило дійсно для судів усіх рівнів. Навіть рішення Верховного касаційного суду не зобов'язують нижчі суди слідувати містяться в них інтерпретації закону.

Однак не можна сказати, що судові постанови не грають серйозної ролі всистемі італійського права взагалі і кримінального права зокрема. Як правило,

привирішенні конкретної справи суди враховують те тлумачення застосовуваних ними норм, яке є традиційним для судової практики. Крім того, з огляду на повноваження Верховного касаційного суду щодо скасування помилкових рішень як нижчестоящих судів, так і своїх власних, суди на практиці визнають за правоположеній, що містяться в рішеннях Верховного касаційного суду по конкретних справах, нормативну силу і значення джерела кримінального права. Для цього необхідно єдина умова - такі правоположення повинні впливати не з одиничних рішень Касаційного суду, а повинні відображати певну стійку лінію судової практики, тобто підтверджуватися поруч ідентичних рішень[88].

Доктрина виділяє правоположення такого роду в особливу категорію правил, названу консолідованою юриспруденцією.

При цьому, на думку ряду італійських авторів, вона є винятком з принципу невизнання судового прецеденту джерелом кримінального права.

Звичайні норми не мають нормативної сили для судових рішень, як це було раніше. В даний час звичайна норма може мати кримінально-правове значення тільки в разі, якщо вона виражена в законі.

Таким чином, дослідивши питання принципів кримінального права окремих країн можна навести досить велику кількість як спільних так і відмінних ознак, що наявні в кримінальному законодавстві вище зазначених країн. Отже, положення, які були розглянуті, що містили в собі регламентацію кримінальних проступків у Франції та ФРН, є найбільш наближеними до правової системи України, що зумовлює запровадження кримінального проступку за даним напрямком. Відмінність законодавства Італії стосовно законодавства України зумовлена насамперед розвитком держав та виходом на міжнародну арену. Завдяки кодифікованій правовій системі Італії можна провести чітку грань між принципами кримінального законодавства України та принципами кримінального права Італії.

ВИСНОВКИ

1. Очевидно, що кримінальне право з часів виникнення його взагалі пройшло неабиякий шлях до встановлення міцної та розвиненої системи. За цей період виникла досить велика кількість різноманітних думок не тільки про саме визначення принципів кримінального права, а й про значення імплементації правових норм однієї держави до іншої. З метою досягнення найвищої ефективності його норм, повинні враховуватися усі найкращі досягнення європейської й вітчизняної кримінально-правової науки.

2. До принципів кримінального права України відносять головні положення, які встановлені законом чи безпосередньо із нього витікають та надають чітку характеристику змісту розглянутої галузі права й використовуються в законотворчій та правозастосовній діяльності державних органів. Принципи кримінального права відіграють значну роль в реалізації завдань кримінального законодавства в державі. Говорячи про співвідношення принципів кримінального права й принципів кримінального законодавства, не можна не зазначити той факт, що й ті й інші закріплені в позитивному кримінальному праві. Проте у зв'язку з невеликим колом джерел кримінального права зазначені групи принципів є досить близькими. Водночас їхнє ототожнення не є цілковито правильним за сутністю.

3. До загальноправових принципів кримінального права належать наступні: верховенство права, законність, рівність громадян перед законом, невідворотність відповідальності, принципи справедливості, гуманізму та демократизм. Таким чином, виокремлюючи загально правові принципи кримінального права, по-перше, можна зробити висновок, що дані принципи наявні не лише в кримінальному праві, а й в низці інших прав. Також, просліджується цілий ряд законодавчо закріплених понять та характеристики даних принципів починаючи з Загальної декларації прав людини до законодавства нашої держави.

4. До міжгалузевих принципів кримінального права належать принципи винної відповідальності та презумпції невинуватості. Реальний стан

кримінального законодавства та практики його застосування суттєво різняться з задекларованим принципом винної відповідальності. Враховуючи дану обставину, завданням науки кримінального права є не сліпе проголошення принципу вини, заперечення об'єктивного ставлення вини та цілковите заперечення його реального існування в правовій системі України, а дослідження даного явища з позицій принципу доцільності і встановлення допустимих меж його застосування за сучасного стану кримінально-правової політики. Принцип презумпції невинуватості застосовується на всіх стадіях кримінального процесу і є основною рушійною силою для повного, безстороннього, об'єктивного дослідження всіх обставин справи, що є життєво важливим для обґрунтованого та справедливого винесення судового рішення. Недотримання даного принципу тягне за собою порушення законності й прав людини.

5. До галузевих принципів можна віднести наступні принципи: відповідальність тільки за вчинення суспільно небезпечного діяння, що передбачене законом як злочин; відповідальність тільки за наявності вини; особистий характер відповідальності; індивідуалізація кримінальної відповідальності й покарання. Найгострішим питанням, що постає перед нами є визначення принципу індивідуалізації покарання. Індивідуалізуючи покарання, суд зобов'язаний весь час тримати під контролем вимогу рівності, що є формально несумісною з ідеєю індивідуалізації покарання. Найбільш широко індивідуалізація покарання відображається в контексті розгляду особистості підсудного та обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання даної особи. Дослідження особистості під час розгляду справи відіграє неабияку роль під час призначення покарання судом. Адже мета покарання, є не тільки відновлення соціальної справедливості, а й виправлення засудженої особи та запобігання вчиненню нових злочинів, судом ретельно повинні досліджуватися як біологічні, так і соціальні особливості особистості.

6. Загалом, практика застосування прецедентного права має досить вагомий внесок в створення не тільки історії кримінального законодавства сім'ї

прецедентного права, а й значний вплив на запровадження імплементаційних норм в законодавство інших держав. Ми схиляємось до пропозиції Олександра Святоцького щодо запровадження даної системи в нашій державі, що дало б змогу вдосконалити систему призначення відповідальності та призвело б до її систематизації в подальшому. Адже, основним та найважливішим кроком до розвитку міцної та розвинутої держави є вирішення насамперед питань що стосуються саме суспільного ладу. Це дало б змогу повноцінно використовувати досвід минулих років у сфері призначення кримінальних покарань, щоб полегшити роботу правоохоронних органів та судової системи загалом.

7. Таким чином, дослідивши питання принципів кримінального права окремих країн можна навести досить велику кількість як спільних так і відмінних ознак, що наявні в кримінальному законодавстві вище зазначених країн. Отже, положення, які були розглянуті, що містили в собі регламентацію кримінальних проступків у Франції та ФРН, є найбільш наближеними до правової системи України, що зумовлює запровадження кримінального проступку за даним напрямком. Відмінність законодавства Італії стосовно законодавства України зумовлена насамперед розвитком держав та виходом на міжнародну арену. Завдяки кодифікованій правовій системі Італії можна провести чітку грань між принципами кримінального законодавства України та принципами кримінального права Італії.